

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

GOSPODARSKI RAZVOJ IN KONKURENČNOST ŠVICE

Ljubljana, september 2010

DENIS HODŽIĆ

IZJAVA

Študent **DENIS HODŽIĆ** izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom doc. dr. Tjaše Redek, in dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne: _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1. PREDSTAVITEV ŠVICE.....	2
2. GOSPODARSTVO ŠVICE	3
2.1 Struktura gospodarstva	4
2.1.1 Kmetijstvo.....	4
2.1.2 Industrija	5
2.1.2.1 Urarstvo.....	5
2.1.2.2 Farmacevtska in kemična industrija.....	7
2.1.3 Storitve	9
2.1.3.1 Bančništvo.....	9
2.1.3.2 Turizem	11
2.1.3.3 Zavarovalništvo.....	12
2.3 Makroekonomski kazalci.....	13
2.3.1 Gospodarska rast in BDP	14
2.3.2 Inflacija	17
2.3.3 Brezposelnost.....	17
2.4 Vpliv globalne finančne krize na švicarsko gospodarstvo.....	19
3. ANALIZA KONKURENČNOSTI ŠVICE.....	21
3.1 Definicije konkurenčnosti.....	21
3.2 Primerjava GCI in IMD metodologije.....	21
3.3 Konkurenčnost Švice po metodi WEF	23
3.4 Analiza po metodologiji IMD.....	24
4. ODNOSI MED ŠVICO IN EU	27
SKLEP.....	29
LITERATURA IN VIRI	30

KAZALO SLIK

Slika 1: Vrednost izvoza ur v letu 2009 (v milijardah \$).....	6
Slika 2: Struktura izvoza v letu 2009 v industriji (v %).....	8
Slika 3: Primerjava gospodarske rasti med Švico in povprečjem OECD držav v obdobju od 1987 do 2008.....	15
Slika 4: Delež mednarodne trgovine (v % BDP) Švice v izbranem obdobju	16
Slika 5: Stopnja brezposelnosti v Švici v izbranih letih (v %).....	18
Slika 6: Lestvica konkurenčnosti izbranih gospodarstev (po mestih na lestvici) po metodologiji GCI za obdobje 2004-2009 (WEF).....	23
Slika 7: Lestvica konkurenčnosti izbranih gospodarstev (po mestih na lestvici) po metodologiji IMD za obdobje 2004-2009 (WCY).....	25

KAZALO TABEL

Tabela 1: Število nočitev tujih turistov glede na posamezno državo v letu 2008.....	12
Tabela 2: BDP na prebivalca po pariteti kupne moči v ameriških dolarjih v letu 2009	14
Tabela 3: Primerjava BDP na prebivalca in BNI na prebivalca v Švici v izbranih letih	14
Tabela 4: Primerjava stopnje inflacije v izbranih letih med Švico in povprečjem EU	17

UVOD

Švica kljub svoji majhnosti velja za eno izmed najbolj razvitih in bogatih držav na svetu. Skozi zgodovino do danes je napisala izredno lepo zgodbo o uspehu. Že dolgo so znani po svoji politični in ekonomski nevtralnosti, kar dodatno podkrepi dejstvo, da niso sodelovali niti v 1. niti v 2. svetovni vojni. Zavzeto zavračajo tudi vstop v Evropsko unijo (v nadaljevanju EU), vendar so z EU podpisali množico sporazumov, s pomočjo katerih nemoteno trgujejo z državami, ki so članice EU. Imajo zelo razvito gospodarstvo, ki je izvozno usmerjeno prav zaradi majhnega domačega trga. Ker nimajo naravnih bogastev, njihovo gospodarstvo temelji na visokokvalificirani delovni sili, tehnološkem znanju v predelovalni industriji in razvoju storitvenega sektorja. Švicarska podjetja so znana po izdelavi inovativnih, kakovostnih in specifičnih produktov.

Osnovni namen in cilj diplomskega dela je analizirati švicarsko gospodarstvo in razvoj letga, njegovo konkurenčnost, najpomembnejše gospodarske panoge, ter največja švicarska podjetja, ki imajo najpomembnejše vloge tako na domačem kot tudi tujem trgu.

Diplomsko delo zajema 4 poglavja. V prvem delu diplomskega dela sem predstavil splošne značilnosti Švice, demografske značilnosti, ter na kratko opisal politični sistem, ki je drugačen, kot ga pozna večina evropskih držav, saj vse pomembnejše odločitve vlada sprejema s pomočjo ljudstva, ki na referendumih izrazi svoje stališče.

V drugem delu sem analiziral glavne gospodarske sektorje Švice, ki so temelj švicarskega gospodarstva. Omenil sem tudi glavna podjetja v posameznih panogah, saj je večina izmed omenjenih podjetij vodilnih v svoji panogi v svetovnem merilu. Analiziral sem tudi pomembnejše makroekonomske kazalce Švice. Prav tako sem opisal, kako je globalna finančna kriza vplivala na švicarsko gospodarstvo, ter ukrepe, ki so jih uvedli Švicarji z namenom, da se čim bolj uspešno uprejo krizi.

Tretji del diplomske naloge sem posvetil analizi konkurenčnosti Švice na podlagi dveh najpomembnejših inštitutov za merjenje konkurenčnosti, in sicer na International Institute for Management Development (IMD) in World Economic Forum (WEF). Predvsem sem se osredotočil na najnovejše ugotovitve poročil za leto 2009, ki jih omenjene inštitucije izdajajo.

V četrtem delu sem opisal odnos med EU in Švico ter razloge nevčlanitve Švicarjev v EU oziroma Evropski gospodarski prostor (EGP). Predstavil sem sporazume, ki so jih podpisali z EU, predvsem glede gospodarskega sodelovanja, ter prednosti oziroma slabosti, ki jih ne vključitev v EU prinaša za Švico.

V zadnjem, torej sklepnem delu sem povzel ugotovitve, do katerih sem prišel skozi izdelavo diplomskega dela.

1. PREDSTAVITEV ŠVICE

Švica se nahaja v osrednjem alpskem prostoru Evrope. Na jugu meji z Italijo, Avstrijo in Lihtenštajnom na vzhodu, na severu z Nemčijo ter na zahodu s Francijo. Ozemlje, ki po površini meri 41.300 km², je geografsko razdeljeno na Alpe na jugu, na severovzhodu na hribovje Juro ter gričevnato planoto Mittelland, kjer prevladujejo predvsem ravnine in hribovja. To je hkrati tudi najbolj poseljen del države. Skozi švicarsko ozemlje tečejo številne pomembne evropske reke, kot so Donava, Ren, Rhone in Ticino, ki so zelo pomembne za tranzit, ki poteka po državi (Living and working in Switzerland, 2010, str. 4).

Sestava prebivalstva Švice je zelo raznovrstna in raznolika. Tako v razmeroma majhni državi živi druga ob drugi mešanica jezikovnih skupin, verskih skupnosti in narodov. Najbolj je opazna delitev Švice na štiri različne velike jezikovne skupine. Dve tretjini prebivalstva govori nemško, ostali Švicarji pa tri različne romanske jezike. Francoščina se govori v zahodnem delu Švice (Lozana, Ženeva itd.), italijanščina v kantonu Ticino in južnem Graubündnu, retoromanščina pa predvsem v gornji Renski dolini in Engadinu. Vsi štirje jeziki so na zvezni ravni enakopravni, razen retoromanščine, ki je priznana le kot deželni jezik in jo uporabljajo kot uradni jezik v kantonu Graubünden. Omeniti velja, da za razliko od drugih držav, kjer se pojavljajo manjšinski jeziki, Švice jezikovna raznovrstnost ne obremenjuje, kar potrjuje dejstvo, da ni nikoli prišlo do hujših trenj ali zaostritev zaradi razlik (Voglar, 1995, str. 158).

V Švici obstaja svobodna izbira veroizpovedi. Glavni veroizpovedi sta rimskokatoliška (okoli 40 % prebivalstva) in protestantska (okoli 36 % prebivalstva). Ateistov je okoli 10 % prebivalstva, medtem ko 4 % pripadajo islamski veri, kamor sodi predvsem priseljenci (Living and working in Switzerland, 2010, str. 6).

V Švico že leta prihajajo različni priseljenci. V preteklosti so tuji delavci prihajali predvsem za potrebe razvijajoče se švicarske industrije. Razmerje Švicarjev do tujih državljanov je dvojno. Zavedajo se, da jih potrebujejo, ker imajo od njih dobiček, toda večina si želi s tujci kar najmanj možnih stikov. Tisti, ki želi dobiti švicarsko državljanstvo iz nepolitičnih razlogov, ga čaka težka pot, saj lahko šele po dvanajstem legalnem bivanju v državi vložijo prošnjo za švicarsko državljanstvo. V postopku, ki traja okoli dve leti, nato oblasti preverjajo, če se je prosilec že dovolj prilagodil razmeram v Švici oziroma vklopil v družbeno življenje (Voglar, 1995, str. 158).

Danes število tujcev v Švici predstavlja kar 22 % celotne populacije. Več kot polovica tujcev (53 %) kljub temu, da živijo in delajo v Švici več kot 15 let oziroma so bili celo rojeni tam, še vedno nima švicarskega državljanstva. V letu 2008 je le 2,8 % tujcev pridobilo švicarsko državljanstvo, kar je izredno majhen odstotek v primerjavi z ostalimi evropskimi državami. Zanimiv podatek je, da je kar 26 % novorojenih otrok v letu 2008 imelo tuje državljanstvo. V letu 2008 je število imigrantov prav tako naraslo za 11 % glede na leto 2007. 63 % od teh imigrantov je prišlo z območja EU oziroma EFTA (European Free Trade Association), kar

posledično pomeni, da je Švica zelo privlačna država za delo in bivanje (Statistical Data on Switzerland 2010, str. 7).

Politična ureditev v Švici je prav tako posebna in drugačna. Švicarsko konfederacijo (v latinščini Confoederatio Helvetica), ustanovljeno leta 1848, formalno združuje 26 zgodovinsko tesno, a politično in geografsko ločenih kantonov v skupni politični objekt, ki zagotavlja visoko stopnjo avtonomije vsakemu posameznemu kantonu. Izvršilno oblast predstavlja Vlada oziroma Zvezni svet, ki ga sestavlja 7 članov. Že od leta 1959 sestavljajo Zvezni svet predstavniki vodilnih švicarskih političnih strank (Radikalna Demokratična Stranka, Socialistična Stranka, Krščansko-demokratska Stranka in Švicarska Ljudska Stranka). Zvezni svet vsake štiri leta izvoli parlament za obdobje štirih let. Državni zbor sestavlja 200 poslancev, ki jih vsake štiri leta izvolijo neposredno na volitvah, in tako imenovani Svet kantonov, ki ga sestavlja 46 članov. Švicarski politični sistem dopušča velik vpliv švicarskih volivcev pri sprejemanju odločitev vlade, tako da je eden izmed najbolj demokratičnih na svetu, kar potrjuje dejstvo, da mora biti o spremembah v zvezni ustavi oziroma vseh pomembnejših odločitvah vlade razpisan referendum (Statistical Yearbook of Switzerland 2010, str. 528).

2. GOSPODARSTVO ŠVICE

Švica je majhna država s tržno usmerjenim gospodarstvom. V 20. stoletju se je vedno uvrščala med države z najvišjim BDP. Od leta 1990 pa se je začelo obdobje nizke gospodarske rasti v Švici tako, da se je posledično tudi BDP na prebivalca zmanjšal v primerjavi z ostalimi razvitimi državami. Gospodarstvo Švice temelji predvsem na izvozu. Kar 60 % svojih produktov izvozijo v države EU. Švica nima naravnih virov bogastva, zato večinoma uvažajo surovine. Največji trgovski partner Švice je sosednja Nemčija, kateri sledijo Francija, Italija in Velika Britanija. Gospodarstvo Švice odlikuje visoka konkurenčnost. Najpomembnejši gospodarski sektorji so mikrotehnologija, biotehnologija, farmacevtska industrija, bančništvo in zavarovalništvo. Produkti z visoko dodano vrednostjo, kot so strojni, električni, farmacevtski in kemični produkti, predstavljajo več kot 50 % celotnega izvoza. Ključni izvozniki storitev pa so turizem, bančništvo in zavarovalništvo. Švica je članica EFTA, ki ima z EU podpisanih vrsto sporazumov. Švicarji zavzeto zavračajo vstop v EU, vendar so s pomočjo bilateralnih sporazumov zelo uskladili svojo zakonodajo z zakonodajo EU, kar jim zelo koristi pri trgovanju z državami EU. Pomembni prednosti švicarskega gospodarstva sta tudi fleksibilen trg dela in visoka stopnja visokokvalificirane delovne sile (Switzerland, 2008).

Število panog, kjer Švica dosega mednarodno konkurenčnost, je za tako majhno državo izredno veliko. Te panoge sodijo v grozde podjetij, kot so zdravstvena in tekstilna industrija, splošne poslovne storitve (bančništvo, trgovina, zavarovalništvo, središče za mednarodno poslovanje, svetovanje glede razvoja človeškega faktorja), specializirana kemična industrija,

živilska industrija, proizvodnja mehanskih in optičnih instrumentov, ter tiskarska in težka elektroindustrija (Jaklič, 2005, str. 90).

2.1 Struktura gospodarstva

Podobno kot v večini razvitih držav, tudi v švicarskem gospodarstvu prevladuje terciarni sektor. Prevladujejo predvsem finančne storitve in turizem. Zaradi pomanjkanja surovin so se Švicarji v sekundarnem sektorju osredotočili predvsem na specializirane predelovalne industrije, kot je proizvodnja strojev, farmacevtskih produktov in ur (Statistical Yearbook of Switzerland 2010, str. 528).

Struktura zaposlenih v švicarskem gospodarstvu se je skozi leta zelo spremenila. Tako je bil leta 1980 delež zaposlenih v storitvenem sektorju 55 %, v industriji 38 % ter 7 % v kmetijstvu. Če vzamemo v primerjavo leto 2005, se je struktura zelo spremenila, saj je bil delež zaposlenih v storitvenem sektorju kar 73 %, v industriji 24 % ter le 4 % v kmetijstvu (The Swiss National Bank 1907-2007, 2007, str. 225).

2.1.1 Kmetijstvo

Kmetijstvo je pomembna gospodarska panoga v Švici. Vloga kmetijstva je zapisana celo v švicarski ustavi. Primarna naloga kmetijstva ni samo proizvodnja hrane, temveč tudi ohranjanje poseljenosti podeželja oziroma bolj oddaljenih področij. V Švici je zadnja leta prisoten trend upada števila kmetij. Leta 2005 je bilo 63.627 kmetij, kar je 31 % manj kot leta 1990. Med leti 1990 in 2008 je delež kmetijstva v celotnem BDP-ju padel z 2,4 % na 0,9 %. Trenutno je v kmetijstvu zaposlenih okoli 170.000 ljudi, od tega jih je več kot polovica zaposlenih za polovični delovni čas (Swiss Agriculture, Pocket Statistics 2010, str. 5-6). Primernih površin za kmetijstvo je zelo malo, saj prevladuje gorat in hribovit svet. Na drugi strani se na primernih površinah za kmetijstvo, kot so ravnine, razvijajo naselja, mesta, transportne poti, industrijska središča itd., kar otežuje razvoj kmetijstva. Država pomaga švicarskim kmetom s številnim subvencijami oziroma različnimi posojili, z namenom poselitve podeželja in ohranjanja kulturne dediščine okolja (Facts and figures, 2010).

V letu 2008 so bili glavni produkti kmetijske panoge zelenjavni in vrtnarski izdelki (12,6 %), krmne rastline (11,1 %), sadje in grozdje (4,8 %), vino (4,1 %) in žitarice (4,1 %). Na področju živinoreje vzgojijo največ goveda (11,5 %) in prašičev (10,3 %). 23 % vseh produktov kmetijske panoge predstavljajo mleko oziroma mlečni izdelki (Statistical Data on Switzerland, str. 20, 2010). Zelenjavni izdelki predstavljajo večino uvoza (Swiss Agriculture, Pocket Statistics 2010, str. 7).

Navkljub upadanju pomena kmetijstva pa je prisotnost švicarske kmetijsko-živilske industrije na globalnem trgu zelo močna. Švicarsko podjetje Nestle je namreč vodilni proizvajalec živil oziroma prehrane na svetu. Leta 1866 je podjetje ustanovil Henri Nestle. Prodaja v letu 2009 je znašala 108 milijard švicarskih frankov. Imajo tovarne skoraj v vsaki državi na svetu. Nestle skupno zaposluje okoli 280.000 ljudi po vsem svetu (Nestle, 2010).

2.1.2 Industrija

Švicarji so že v 18. stoletju začeli serijsko proizvajati proizvode z visoko dodano vrednostjo. Predvsem se je serijski način proizvodnje uveljavil v tekstilni in urarski industriji. Za razliko od Anglije, Nemčije in Francije, v Švici niso nastajala velika industrijska mesta, temveč se je industrija pojavljala predvsem v delih, kjer so obstajali naravni viri. Švicarji so se hitro osredotočili na tuje trge, predvsem Evropo in kolonije. Glavni produkti v tistem času so bili tekstilni izdelki. Švicarji so hitro zavzeli močan položaj na tujih trgih. V 20. stoletju se je močna usmerjenost švicarskega gospodarstva v izvoz začela kazati tudi v bančništvu in zavarovalništvu. Močno so se povečale tudi švicarske direktne investicije v tujino, kjer ima švicarski kapital na mednarodnem področju velik pomen že stoletja. To je tudi glavni razlog, zakaj je švicarsko gospodarstvo tako pomembno na mednarodni ravni, kar je glede na majhnost države izredno velik dosežek (Handbook of Swiss Politics, 1999, str. 51-52). Industrija je v letu 2007 prispevala skupno 28-odstotni delež v švicarskem BDP-ju (World bank, 2010).

V nadaljevanju bom predstavil glavne industrijske panoge in deleže, ki jih le-te prispevajo k švicarskemu BDP-ju.

2.1.2.1 Urarstvo

V 16. stoletju so proizvodnjo ur v Ženevo prinesli begunci in hugenoti oziroma protestanti iz Francije. Dejavnost se je hitro širila, tako da je v poznem 18. stoletju v Ženevi delovalo že preko 1.000 urarskih mojstrov, število pomočnikov in vajencev pa je bilo mnogo višje. Skupaj naj bi jih bilo celo 20.000, proizvedli pa naj bi kar 85.000 ur. Švicarski urarji so nato svoje urarske spretnosti hitro tehnološko nadgradili z novimi prijemi v razvoju in proizvodnji (Lazarević, 2007, str. 47).

Skozi leta je švicarska urarska industrija pustila velik pečat v svetovnem merilu, saj so naredili prvo ročno uro, prvo »quartz« uro, prvo vodoodporno ročno uro, najtanjšo ročno uro, najdražjo in najmanjšo uro itd. (Federation of the Swiss Watch Industry, 2010).

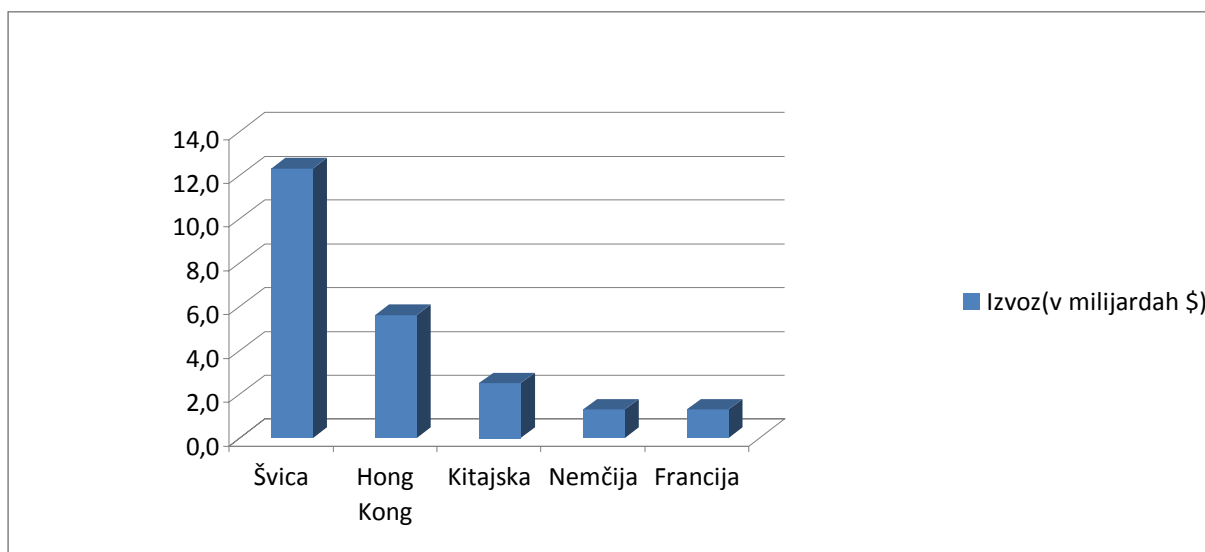
Švica je danes ena izmed največjih svetovnih proizvajalk ur. Če upoštevamo proizvedeno vrednost ur, so odgovorni kar za polovico vse svetovne proizvodnje. V letu 2006 je povprečna

vrednost ure, ki jo je Švica izvažala, znašala 410 dolarjev. Poleg luksuznih oziroma ur višjega cenovnega razreda, je znana tudi po prodaji tako imenovanih plastičnih ur, katerih največji proizvajalec je podjetje Swatch. Po podatkih OSEC-a (Organ za spodbujanje izvoza) kar 95 % vseh proizvedenih ur izvozijo (Watches, 2010).

Glavna trga sta Azija in Oceanija, ki jima sledita Evropa in Amerika. Svetovna kriza je v zadnjih letih povzročila padec povpraševanja po urah. Po petih zaporednih močne rasti izvoza ur, se je v zadnjem četrtletju leta 2008 začelo drastično zmanjševanje povpraševanja po švicarskih urah, ki se je nato nadaljevalo tudi v letu 2009. Izvoz se je leta 2009 glede na leto 2008 zmanjšal kar za 22 %. Januarja 2010 se je nato povečal za 2,7 % in februarja že za 14,2 %, kar kaže na okrepitev izvoza ter konec recesije v panogi (Švicarski urarji so optimistični, 2009).

Industrijska panoga inštrumentov in ur je v letu 2007 predstavljala okoli 3 % švicarskega BDP-ja. Tako so bili na tretjem mestu po deležu v BDP, takoj za strojno, kemično in farmacevtsko industrijo (The Swiss Chemical and Pharmaceutical Industry, 2010, str. 35).

Slika 1: Vrednost izvoza ur v letu 2009 (v milijardah \$)

Vir: The Swiss and world watchmaking industry in 2009.

Iz slike 1 vidimo, da je bila Švica vodila izvoznica ur v letu 2009 na mednarodni ravni. Vrednost vseh ur, ki so jih izvozili v letu 2009, je znašala 12,3 bilijonov ameriških dolarjev. Glede na leto 2008 je opazen upad kar za okoli 22 %. Tudi ostali veliki izvozniki so glede na leto 2008 doživeli velike upade pri izvozu. Hongkong je tako v letu 2009 zabeležil padec pri izvozu ur za okoli 20 %, skupna vrednost vseh izvoženih ur pa je znašala 5,6 bilijonov dolarjev (The Swiss and world watchmaking industry in 2009, str. 3).

Glavni razlogi, da je švicarska urarska industrija vodilna v svetovnem merilu, so predvsem dolgoletna tradicija, visoka tehnologija in nenehne inovacije na področju urarstva. Švicarska

urarska industrija se je uspešno skozi stoletja soočala z vsemi tehnološkimi, strukturnimi in ekonomskimi težavami, ter tako obdržala primat vodilne na svetu. Podatek, da so leta 1986 izvozili ur v vrednosti 4,3 bilijone švicarskih frankov, leta 2008 pa že v vrednosti 17 bilijonov švicarskih frankov, nam nazorno pokaže, kako velik pomen ima urarstvo v švicarski ekonomiji (Federation of the Swiss Watch Industry, 2010).

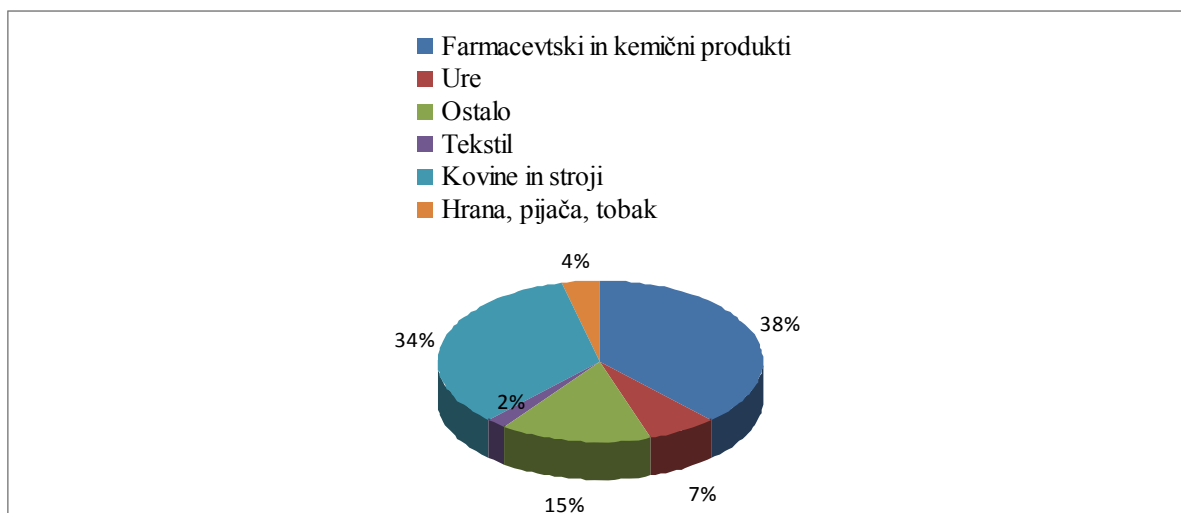
Najuspešnejše švicarsko urarsko podjetje je Swatch Group, ki je nastalo leta 1983, ko je prišlo do združitve podjetja SMH s švicarskima proizvajalcema ur ASUAG in SSIH. Razlog združitve je bil skupen boj proti krizi leta 1970, ko so trg preplavili nizkocenovni japonski izdelki (Swatch Group History, 2010). Danes je Swatch Group eden izmed vodilnih proizvajalcev ur na svetu. Poleg ur proizvajajo tudi nakit in elektronske produkte. Pod svojim okriljem združujejo multiznamko Turbillon in različne blagovne znamke ur vseh cenovnih razredov, kot so Omega, Tissot, Calvin Klein, Certina, Mido, Swatch, Rado itd. Zelo pomembna konkurenčna prednost podjetja Swatch Group pred ostalimi proizvajalci ur je, da veliko vlagajo v razvoj in raziskave (Swatch Group History, 2010). Swatch zaposluje več kot 24.000 ljudi v 50 državah po vsem svetu. Celotna prodaja v letu 2009 je znašala 5,4 milijarde švicarskih frankov, dobiček pa je bil 763 milijonov švicarskih frankov (Swatch Group Profile, 2010).

2.1.2.2 Farmacevtska in kemična industrija

Kemična industrija je v Švici prisotna že več kot 150 let. Zaradi pomanjkanja naravnih surovin in majhnega domačega trga so se že na samem začetku osredotočili na proizvodnjo specializiranih produktov z visoko vrednostjo in na tuje trge, kar sta danes tudi ključna razloga za velik uspeh švicarske farmacevtske in kemične industrije (The Swiss Chemical and Pharmaceutical Industry, 2010, str. 1).

Kemična in farmacevtska industrija je drugi najpomembnejši industrijski sektor v Švici, saj prispeva več kot 4 % k švicarskemu BDP-ju. Pred njim je le še strojna industrija, ki konstantno povečuje svoj delež v BDP-ju (The Swiss Chemical and Pharmaceutical Industry, 2010, str. 35). Švicarska kemična in farmacevtska industrija imata velik pomen v švicarskem izvozu. Leta 2009 je izvoz farmacevtske in kemične industrije predstavljal kar 38 % celotnega švicarskega izvoza (glej sliko 2). Večino svojih izdelkov izvažajo v evropske države. Podatek, da švicarska kemična in farmacevtska industrija kar 95 % svojih produktov izvozi na tuje trge, nam pove, kako velik pomen ima izvoz v omenjeni panogi. V Švici proizvajajo predvsem produkte z visoko dodano vrednostjo, medtem ko se je proizvodnja tradicionalnih produktov preselila na tuje trge, predvsem v Azijo (Young, 2006, str. 55).

Slika 2: Struktura izvoza v letu 2009 v industriji (v %)

Vir: *The Swiss Chemical and Pharmaceutical Industry, 2010, str. 31.*

Švicarska kemična in farmacevtska industrija ima velik poudarek predvsem na področju specializacije produktov. Danes je kar 90 % produktov švicarske kemične industrije specifičnih, kar je izjemen delež v primerjavi z mednarodnim povprečjem. Prav zaradi razvoja visoke stopnje specializiranih izdelkov so švicarska kemična in farmacevtska podjetja že leta v samem svetovnem vrhu. Pomemben dejavnik k uspehu panoge ima tudi velik vložek v raziskave in inovacije, saj le tako lahko proizvajajo izdelke z visoko dodano vrednostjo. Z več kot 65.200 zaposlenimi, kar je okoli 10 % vseh zaposlenih v industrijski dejavnosti, je bila leta 2008 kemična in farmacevtska industrija ena izmed največjih industrijskih delodajalcev v Švici (*The Swiss Chemical and Pharmaceutical Industry, 2010, str. 4*).

Največji švicarski farmacevtski podjetji sta Novartis in Roche. Zgodovina Novartisa sega v leto 1733, ko je bilo v Baslu ustanovljeno kemično in farmacevtsko podjetje Geigy. V drugi polovici 19. stoletja sta bili ustanovljeni še podjetji Sandoz in Ciba. Pozneje sta se zaradi hude konkurence Ciba in Geigy združila. Združitev podjetij Sandoz in Ciba-Geigy leta 1996 je pomemben mejnik v farmacevtski industriji. Nastalo je eno izmed največjih farmacevtskih podjetij na svetu, Novartis. S številnimi nakupi in pripojitvami generičnih farmacevtskih podjetij po vsem svetu je Novartis postal vodilni proizvajalec generičnih zdravil. Med drugim je leta 2003 kupil tudi slovensko farmacevtsko podjetje Lek. Leta 2009 se jim je prodaja, kljub globalni finančni krizi, glede na leto 2008 povečala za 7 %. Dobiček je v letu 2009 znašal nekaj manj kot 10 milijard dolarjev (Novartis, 2010).

Farmacevtsko podjetje Roche je bilo ustanovljeno leta 1896 v Baslu v času, ko je bila v Evropi druga industrijska revolucija. Glavno vodilo podjetja je proizvajati nova, kakovostna zdravila, ter jih prodajati na globalnem trgu. Prvi proizvod, s katerim so prodrli na svetovne trge, je bil antiseptik za rane. Skozi zgodovino so se soočali s številnimi težavami. Zaradi posledic 1. svetovne vojne izgubijo tovarno v Nemčiji in imetje v Rusiji. Rešitev najdejo v proizvodnji proteinov, hormonov in vitaminov. Veliko sredstev namenijo za raziskave z namenom razširitve portfelja produktov. Pozneje del proizvodnje usmerijo tudi v kozmetiko. Danes so eni izmed vodilnih podjetij v diagnostiki in farmaciji. Imajo več kot 80.000 zaposlenih v več kot 150 državah. V letu 2009 je celotna prodaja znašala okoli 49 milijard švicarskih frankov, kar pomeni okoli 10-odstotno povečanje glede na leto 2008. Razlog je predvsem v veliki prodaji zdravila proti gripi, tamifluja (Roche, 2010).

2.1.3 Storitve

Storitveni sektor je v Švici zelo dobro razvit, še zlasti bančno-finančni sektor. Švicarske banke in zavarovalnice so zelo dobro uveljavljene in ponujajo svoje storitve po vsem svetu. Turizem ima prav tako zelo pomembno vlogo v storitvenem sektorju. Storitve so v letu 2007 prispevale skupno kar 70,8-odstotni delež v švicarskem BDP-ju (World bank, 2010).

2.1.3.1 Bančništvo

Finančni sektor je osrednji del švicarske ekonomije. Ima ključno vlogo v optimizaciji alokacije kapitala, obvladovanja tveganja in zagotavljanja finančnih kreditov. Je ključni dejavnik v gospodarstvu, s katerim lahko le-to doseže svojo potencialno rast. Dodana vrednost, ki jo prispeva finančni sektor h gospodarstvu Švice, se je v zadnjih 15 letih zelo spremenila. V letu 1990 so finančne storitve k švicarskemu BDP prispevale nekaj manj kot 7 %, v letu 2007 pa že okoli 12 %. Velik doprinos k tako naglem razvoju finančnega sektorja ima bančni sektor (kreditno poslovanje), katerega koncentracija na švicarskem trgu se je več kot podvojila od leta 1990 (Strategic directions for Switzerland's financial market policy, 2009, str. 11). Velik pomen bančništva v Švici ponazori tudi podatek, da je bančni sektor v letu 2008 ustvaril okoli 9 % švicarskega BDP-ja oziroma 42,8 milijard švicarskih frankov. Okoli 5,6 % (okoli 136.000) celotne delovne sile v Švici dela v bankah (The Swiss Banking Industry, 2010).

Prva asociacija, ki se nam ponujajo ob omembi švicarskega bančništva, je prav gotovo pojem pregovorne švicarske bančne molčečnosti, tajnosti vlog, ter varovanje podatkov svojih strank. Gre za lastnost, ki je globoko vsajena v javno podobo švicarskih bank. Tradicija bančne tajnosti sega v začetke bančništva v srednjem veku, okrepila pa se je v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko so hoteli zaščititi predvsem vlagatelje iz tujine, kot na primer nemške

Jude, pred nacisti. Zakon, ki ureja področje tako imenovane bančne tajnosti, so sprejeli leta 1934 (Lazarević, 2007, str. 45).

Pomen švicarske bančne skrivnosti nam pokaže dejstvo, da je ob politični in finančni stabilnosti močna prednost v mednarodnem tekmovanju. Mnoge države, še zlasti Združene države Amerike, zahtevajo odpravo tako imenovane bančne skrivnosti v Švici. Bančna skrivnost dejansko pomeni, da banka ne sme izdati podrobnosti o imetnikih računov drugim osebam oziroma državam. Če na primer kakšna država misli, da nekdo pere denar ali financira terorizem, se mora s prošnjo po informacijah najprej obrniti na švicarsko vlado, ki se odloči, ali bo zahtevek izročila določeni banki¹. (Stojan, 2010).

Bančništvo je v Švici ena izmed najbolj prepoznavnih dejavnosti, tako doma kot tudi v tujini. O bančništvu se v švicarskih mestih govori že vse od 14. stoletja naprej. V mestih, kot so Ženeva, Basel, Zürich, Bern in Neuchatel, je bil večji vzpon bančnikov-trgovcev zaznaven že v 18. stoletju. Mnoge od teh bančnih družin še danes opravljajo enako dejavnost, vendar na znatno višji ravni kot nekdanj. Značilna je bila njihova zgodnja mednarodna usmerjenost, saj so se vezali predvsem na trgovino na dolge razdalje, precej manj pa na domače okolje. Obdobje intenzivne industrializacije je v Švico prineslo nov tip denarnih zavodov, ki so bili sposobni zadostiti zelo povečanemu povpraševanju. Tako lahko govorimo o sodobnem bančnem sistemu šele od 19. stoletja naprej. Najprej so se pojavile hranilnice, nato pa tako imenovane kantonalne banke, ki so bile namenjene pospeševanju gospodarstva na območju kantona. Sredi stoletja se je izkazalo, da trenutni sistem ne zadostuje potrebam financiranja velikih podjetniških podvigov, zato so začeli ustanavljati kreditne in trgovske banke, ki so bile sposobne s pritegnitvijo najširših slojev prebivalstva zajeti množico majhnih prihrankov (Lazarević, 2007, str. 48).

Prelomnico v zgodovini švicarskega bančništva predstavlja leto 1905, ko je bila ustanovljena centralna banka. V drugi polovici 19. stoletja so nastale tudi najznamenitejše švicarske banke, tako imenovane Grossbanken. Tako je ena izmed največjih bank Credit Suisse iz Züricha ena izmed največjih svetovnih bank. Velja omeniti tudi Bank in Winterhur, ki se je leta 1912 združila s Toggenburger Bank, tako da je nastala Združena banka Švice, bolj znana kot UBS (Lazarević, 2007, str. 49).

Dvajseto stoletje je prineslo tudi nove, drugačne izzive. Na finančni trg so prišle tuje banke in različne finančne družbe. Glavni razlog za ustanavljanje finančnih družb je bilo lažje financiranje velikih bank moderne industrije. Po 2. svetovni vojni so banke ustanovljale specializirane finančne družbe za različne namene. Z disperzijo sredstev po gospodarskih panogah in deželah so hoteli lažje obvladovati tveganja. Prav tako je po 2. svetovni vojni prišlo do izjemnega razmaha v bančnem poslovanju. Danes je najbolj prevladujoča poslovna oblika tako imenovano univerzalno bančništvo, ki je kombinacija komercialnega in

¹ Prav ta strogost je razlog, ki ga mnoge države zamerijo Švici. Velja omeniti tudi, da bodo za davčne prevare Švicarji sprostili informacije, medtem ko tega ne bodo storili v primeru davčnih utaj.

investicijskega bančništva z izjemno širokim seznamom storitev, od najbolj preprostih za posameznike in podjetja do najbolj sofisticiranih oblik finančne podpore podjetjem, javnopравnim ustanovam in posameznikom v obliki upravljanja premoženja (Lazarević, 2007, str. 49).

Švica je danes zaradi visoko profesionalnega bančnega sistema, bančne tajnosti ter monetarne in politične stabilnosti postala ena izmed najpomembnejših finančnih središč na svetu (Ringgenberg, 2006, str. 191).

Največji švicarski banki sta UBS AG in Credit Suisse Group. Glavni značilnosti obeh bank sta močna mednarodna usmerjenost in ustvarjanje poslovnih mrež po vsem svetu. Obe banki imata podružnice in hčerinske družbe v več kot 50 tujih državah, ki so prisotne v vseh večjih finančnih središčih. UBS AG zaposluje več kot 65.000 ljudi po vsem svetu, od katerih jih 37 % dela v Združenih državah Amerike, 37 % v Švici, 16 % v ostalih delih Evrope in 10 % v Aziji (The Swiss Banking Sector, 2010, str. 36).

Credit Suisse Group zaposluje okoli 47.000 ljudi po vsem svetu, od katerih jih več kot polovica dela izven Švice. Obe banki sodita pod tako imenovane univerzalne banke, kar pomeni, da imata tesno mrežo domačih podružnic. Ponujata predvsem vse vrste finančnih storitev, od katerih prednjači predvsem investicijsko bančništvo, ki se ukvarja s transakcijami na trgu kapitala, trgovanjem z vrednostni papirji, kreditnimi posli, svetovanjem podjetjem pri prevzemanju in združevanju itd. (The Swiss Banking Sector, 2010, str. 36).

2.1.3.2 Turizem

Turizem je eden izmed najpomembnejših sektorjev švicarskega gospodarstva. Glavni razlog za takšno razvitost turizma je, da se je država že več kot stoletje nazaj specializirala v omenjeni panogi (Swiss Tourism Policy – a synthesis, 2000, str. 2).

Turizem je zelo pomemben vir dohodka v Švici. V letu 2008 so turisti zapravili v Švici skupno okoli 15,6 milijard švicarskih frankov, kar predstavlja okoli 3 % švicarskega BDP-ja. Turizem je tudi četrti najbolj pomemben vir prihodkov od izvoza, takoj za kovinsko in strojno industrijo, kemično industrijo in urarsko industrijo. Turistična industrija je tudi zelo pomemben delodajalec, saj je bilo v letu 2005 kar 4,4 % celotne švicarske delovne sile zaposlene v turizmu, čeprav je delež znatno višji v gorskih kot pa urbanih območjih (Tourism, 2010).

Sodeč po najnovejšem poročilu o konkurenčnosti potovanja & turizma 2009 (The Travel & Tourism Competitiveness Report), ki ga vsako leto objavi World Economic Forum (WEF), je Švica spet na prvem mestu. Švica je država, ki je bogata s kulturno in naravno dediščino. Za tako majhno državo je število kulturnih in naravnih območij, ki imajo status tako imenovane kulturne oziroma naravne dediščine, izredno veliko. Sodeč po najnovejšem poročilu WEF-a

(The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009), Švica zelo dosledno in vztrajno izvaja okoljevarstveno zakonodajo (2. na lestvici). Švica ni le privlačna počitniška destinacija mnogih turistov, temveč je tudi destinacija mnogih poslovnežev, ki sklepajo svoje posle prav v Švici. Vsako leto se v državi organizira zelo veliko sejmov in razstav, ki prav tako privabljajo turiste. V panogi je zaposlena visokokvalificirana delovna sila (3. na lestvici), kar ni presenetljivo za državo, ki ima najboljše šole na področju hotelirstva. Velika konkurenčna prednost Švice je tudi zelo dobro razvita prometna infrastruktura z vrhunskimi cestnimi in železniškimi povezavami po vsej državi. Visoka razpoložljivost hotelskih sob in razpoložljivost bančnih avtomatov (7. na lestvici) ter visoka stopnja splošne varnosti (8. na lestvici) naredijo bivanje turistov v državi zelo udobno in prijazno (The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009, str. 9).

V letu 2008 so švicarski hoteli zabeležili skupno 37,3 milijonov nočitev, kar je najvišje število nočitev po letu 1990. Od tega je bilo okoli 57,6 % tujih gostov in 42,4 % domačih gostov (Swiss Tourism in Figures, 2008, str. 16). Iz tabele 1 vidimo, da je bilo največ tujih gostov Nemcev, ki jim sledijo Britanci, Američani, Francozi in Italijani.

Tabela 1: Število nočitev tujih turistov glede na posamezno državo v letu 2008

Država	Število nočitev (v milijonih)	Odstotek med vsemi turisti
Nemčija	6,3	16,9
Velika Britanija	2,3	6,17
Združene države Amerike	1,5	4
Francija	1,4	3,75
Italija	1,2	3,2

Vir: Swiss Tourism in Figures, 2008.

Regije, ki so zabeležile največ obiskov v letu 2008, so bile Graubünden, Zürich in Valais, medtem ko so bile najbolj zaželene destinacije turistov Zürich, Geneva, Zermatt, Luzern in Basel (Swiss Tourism in Figures, 2008, str. 19).

2.1.3.3 Zavarovalništvo

Švica velja za eno izmed najbolj zavarovanih držav na svetu. Samo še Američani plačujejo podobno visok delež zavarovalnih premij kot Švicarji. Ker je Švica relativno zelo majhna država, so se njihove velike zavarovalniške družbe že na začetku osredotočile na svetovne trge, saj jim domači majhen trg ni obetal velikega dobička. Zlasti švicarske pozavarovalnice opravijo večino svojih poslov v tujini. Švicarske zavarovalnice vlagajo nakopičene milijarde

frankov iz rezerv predvsem v nepremičnine, ki načeloma veljajo za zelo netvegane naložbe (Rupnik, 1987, str. 298).

Zavarovalništvo je glede na dodano vrednost na zaposlenega v Švici najproduktivnejši sektor. V zavarovalniški panogi je zaposlenih kar 126.000 ljudi, od tega 47.500 doma, ostali pa v tujini. Švicarske zavarovalnice, ki delujejo na tujih trgih, veljajo za ene izmed vodilnih zavarovalnic, medtem ko je švicarska pozavarovalnica Swiss Re celo največja svetovna pozavarovalnica (SIA, 2008, str. 28).

Skupaj z bančnim sektorjem zavarovalništvo prispeva kar 12 % oziroma 58,2 bilijonov švicarskih frankov k celotnemu BDP-ju. Zavarovalništvo samo pa prispeva 3,2 % oziroma 15,4 milijard švicarskih frankov k švicarskemu BDP-ju (The Swiss Banking Industry, 2010).

Let 2008 je bila višina vplačanih premij švicarskih zavarovalnic enaka 176,8 milijard švicarskih frankov, od tega kar 120,5 milijard švicarskih frankov v tujini. Za 49,9 milijard frankov premij je bilo pozavarovanj. Med zavarovalnicami je največ premij pobrala zavarovalnica Zürich, in sicer 59 milijard švicarskih frankov. Sledijo ji pozavarovalnica Swiss Re (25,5 milijard švicarskih frankov), zavarovalnica Swiss Life (18,5 milijard švicarskih frankov), AXA Winterthur (10.3 milijarde švicarskih frankov) itd. (SIA, 2010, str. 7).

Zavarovalnica Zürich je ena izmed največjih zavarovalniških skupin na svetu. Zavarovalnica je globalno usmerjena in ima več kot 60.000 zaposlenih v več kot 170 državah. Osredotočeni so na splošna zavarovanja, življenjska zavarovanja in zavarovanja za kmete. Ključni trgi zavarovalnice so Severna Amerika, Evropa in Azija (The global insurer).

Pozavarovalnica Swiss Re je bila ustanovljena leta 1863. Za ustanovitev pozavarovalnice Swiss Re so se odločile zavarovalnica Helvetia ter banki Basler Handelsbank in Credit Suisse. Poleg domačih zavarovalnic je Swiss Re že v tistem času sodelovala tudi s tujimi zavarovalnicami iz Nemčije, Italije, Francije, Avstrije, Belgije, Anglije in Rusije. Leta 1910 zaradi povečanega obsega dela odprejo prve poslovalnice v tujini. Leta 1912 zaradi potopitve Titanica utrpijo velike izgube, vendar kljub temu poslujejo naprej. V osemdesetih letih odprejo svoje podružnice na Japonskem, Filipinih in v Južni Ameriki. Število zaposlenih se poveča že na 1.000, od katerih je večina visoko izobraženih. Že pred tem je Swiss Re odprla svoje podružnice v Kanadi, Avstraliji in Južnoafriški republiki. V devetdesetih letih se odločijo, da bo njihova glavna dejavnost pozavarovanje, zato začnejo s prevzemanjem pozavarovalnice po vsem svetu ter s prodajo zavarovalnic, ki so jih imeli pod svojim okriljem. Kot sem omenil, pozavarovalnica Swiss Re pridobi primat vodilne pozavarovalnice na svetu s prevzemanjem največjih pozavarovalnic v tujini (Swiss Re, 2010).

2.3 Makroekonomski kazalci

V nadaljevanju bom s pomočjo nekaterih makroekonomskih kazalnikov analiziral dejavnike, na podlagi katerih lahko trdimo, da ima Švica zelo uspešno in stabilno gospodarstvo s

konstantno gospodarsko rastjo, enega izmed najvišjih BDP na prebivalca po pariteti kupne moči na svetu ter nizko stopnjo inflacije in brezposelnosti.

2.3.1 Gospodarska rast in BDP

BDP na prebivalca po pariteti kupne moči v Švici je eden izmed najvišjih na svetu in je v letu 2009 zavzemal 6. mesto na svetovni lestvici (glej tabelo 2). Za primerjavo lahko vzamemo sosednje države Švice in tako ugotovimo, da je švicarski BDP na prebivalca po pariteti kupne moči kar za 22 % večji od nemškega, za 29 % od francoskega in kar za okoli 40 % večji od italijanskega.

Tabela 2: BDP na prebivalca po pariteti kupne moči v ameriških dolarjih v letu 2009

Lestvica	Država	BDP v ameriških dolarjih (\$)
1	Luksemburg	83.978
2	Združeni arabski emirati	57.821
3	Norveška	55.672
4	Singapur	50.701
5	Združene države Amerike	46.436
6	Švica	44.716
7	Irska	41.282
8	Nizozemska	40.715
15	Nemčija	36.449
17	Francija	34.689
21	Italija	31.909
27	Slovenija	27.008

Vir: World bank, 2010.

Tabela 3: Primerjava BDP na prebivalca in BNI na prebivalca v Švici v izbranih letih

Leto	BDP na prebivalca (v ameriških dolarjih)	BNP na prebivalca (v ameriških dolarjih)
2005	50.011 \$	56,800 \$
2006	51.905 \$	58,820 \$
2007	56.501 \$	59,530 \$
2008	64.327 \$	55,510 \$

Vir: World Bank, 2010.

Iz tabele 3 vidimo, da je bil BNP na prebivalca v preteklih letih vedno večji od BDP na prebivalca. Razlog je, da BNP na prebivalca upošteva tudi sredstva oziroma prihodke iz tujine, medtem ko jih BDP na prebivalca ne upošteva.

V letu 2008 je bil BNP na prebivalca presenetljivo nižji od BDP na prebivalca. Glavni razlog je predvsem v izgubah švicarskih bank v tujini zaradi globalne finančne krize (Statistical Data On Switzerland 2010, str. 14).

V letih od 1980 do 2005 je bila gospodarska rast v Švici v povprečju okoli 1,5 %. Rast je bila nižja od povprečja industrijsko najrazvitejših držav. Obdobje med leti 1980 do 2005 lahko razdelimo na dva dela. Od leta 1980 do leta 1990 je švicarska gospodarska rast v povprečju rasla 2,2 % letno, približno enako kot v ostalih evropskih državah. V začetku devetdesetih let 20. stoletja pa se je gospodarska rast zelo upočasnila, tako da je od leta 1990 do leta 2005 v povprečju znašala le 1,1 % na letni ravni, kar je razvidno tudi na sliki 4 (The Swiss National Bank 1907-2007, 2007, str. 223-224).

V Švici BDP ni najboljši način za merjenje tako imenovane blaginje države. Švicarski BDP ne upošteva neto tujega dohodka, ki ima zelo pomembno vlogo v Švici zaradi velikih sredstev, ki jih ima država vložene v tujini (glej tabelo 3). Drugi razlog je, da so se pogoji menjave v 25 letih zelo spremenili oziroma izboljšali za Švico tako, da plača manj za uvožene izdelke kot nekoč. Tudi če upoštevamo omenjena dva dejavnika, ima Švica še vedno eno izmed najnižjih gospodarskih rasti v primerjavi z industrijsko najrazvitejšimi državami (The Swiss National Bank 1907-2007, 2007, str. 223- 224).

Slika 3: Primerjava gospodarske rasti med Švico in povprečjem OECD držav v obdobju od 1987 do 2008

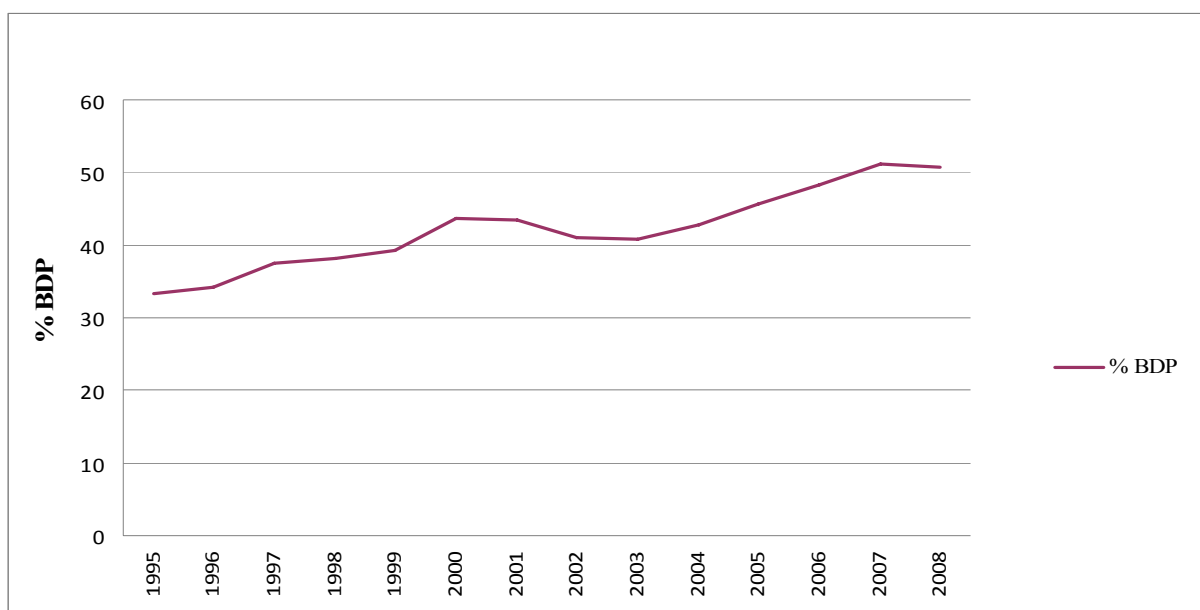

Vir: OECD, 2010.

Od leta 1997 je zunanja trgovina gonilna sila švicarskega gospodarstva. Prav obdobja visoke gospodarske rasti so sovpadala z razcvetom zunanje trgovine oziroma izvoza. Le-ta obdobja so od leta 1997 do leta 2000 ter od leta 2004 do leta 2007, kar je vidno tudi na sliki 4 (Statistical Data On Switzerland 2010, str. 14).

Povečanje gospodarske rasti v tem obdobju v Švici je bila posledica tudi zelo dobrega bančnega sistema ter bančnih storitev, ki ustvarjajo visoko dodano vrednost, kot tudi zasebne potrošnje in investicij (Financial Services Drive Swiss Economic Growth, 2007).

Slika 4: Delež mednarodne trgovine (v % BDP) Švice v izbranem obdobju

Vir: OECD, 2010.

Pri gospodarski rasti v Švici je potrebno omeniti tudi zelo pomemben delež, ki ga tuja podjetja prispevajo k rasti. V letu 2003 je bil delež, ki so ga tuja podjetja v Švici prispevala h gospodarski rasti, kar 10-odstoten, medtem ko je od leta 1995 do leta 2003 prispevek znašal kar 23 %. Glavna dejavnika za to sta veliko število delovnih mest, ki so jih prinesla tuja, predvsem zelo uspešna podjetja, ter s tem povezane visoke plače zaposlenih (Foreign Companies in Switzerland, 2006, str. 12).

Leto 2008 je zaznamovala globalna finančna kriza, kar je vplivalo tudi na švicarsko gospodarstvo. Tako se je rast gospodarske aktivnosti v Švici (merjena z BDP) upočasnila v primerjavi s prejšnjimi leti, vendar je kljub temu v letu 2008 ostala pozitivna (1,8 %). Svetovna finančna kriza je imela velik vpliv na bančni sektor, ki je upadel prav zaradi negativnih trendov na svetovnih delniških trgih. Nasprotno so ostali gospodarski sektorji nadaljevali pozitiven trend, kljub občasnim upadom zaradi manjšega švicarskega izvoza (Statistical Data On Switzerland, str. 14, 2010).

Dejstvo je, da ima Švica dokaj nizko gospodarsko rast glede na ostale razvite države, kljub temu, da je ena izmed najbogatejših držav na svetu. Glavni razlog naj bi bil v tem, da nima enakih kapitalskih naložb v industriji, kot druge po Evropi. Proizvodni stroški v Švici so zelo visoki (visoke plače zaposlenih), kar je glavni razlog, da ne pritegne toliko kapitala za domačo industrijo. Posredno vsi omenjeni dejavniki vplivajo na nizko gospodarsko rast v Švici (Swiss economic growth suffers to its wealth, 2007).

2.3.2 Inflacija

Švica že od nekdaj sledi politiki minimiziranja inflacije. Švicarska centralna banka je neodvisna od vpliva vlade. Pomembno je, da vzdržujejo trdno valuto, saj je Švica pomemben mednarodni finančni center. Prav zato, ker je Švica majhna in odprta država, se je morala osredotočiti na ohranjanje trdne in drseče valute. Prav to je glavni razlog, da je švicarski frank (CHF) še vedno ena izmed najstabilnejših valut. Stabilna valuta zmanjša negotovost, spodbuja tuje investicije in mednarodno trgovino (Petroulas, 2007, str. 1469).

Tabela 4: Primerjava stopnje inflacije v izbranih letih med Švico in povprečjem EU (v %)

Leto	2006	2007	2008	2009
Švica	1,0	0,8	2,3	- 0,7
EU	2,2	2,3	3,7	1,0

Vir: Eurostat, 2010.

Iz tabele 4 je razvidno, da ima Švica nižjo inflacijo kot države EU, v obdobju od 2006 do 2009. V letu 2009 so imeli v Švici celo deflacijo v višini -0,7 %, kar je posledica globalne krize.

Januarja leta 2008 je bila stopnja inflacije v Švici celo 2,4 %, kar je najvišja stopnja inflacije po letu 1993. Še vedno pa je ostala nižja kot stopnja inflacije v januarju leta 2008 v primerjavi s povprečjem EU (3,2 %), čeprav je švicarski frank depreciral glede na evro v letu 2007 (Switzerland, Business outlook, str. 3).

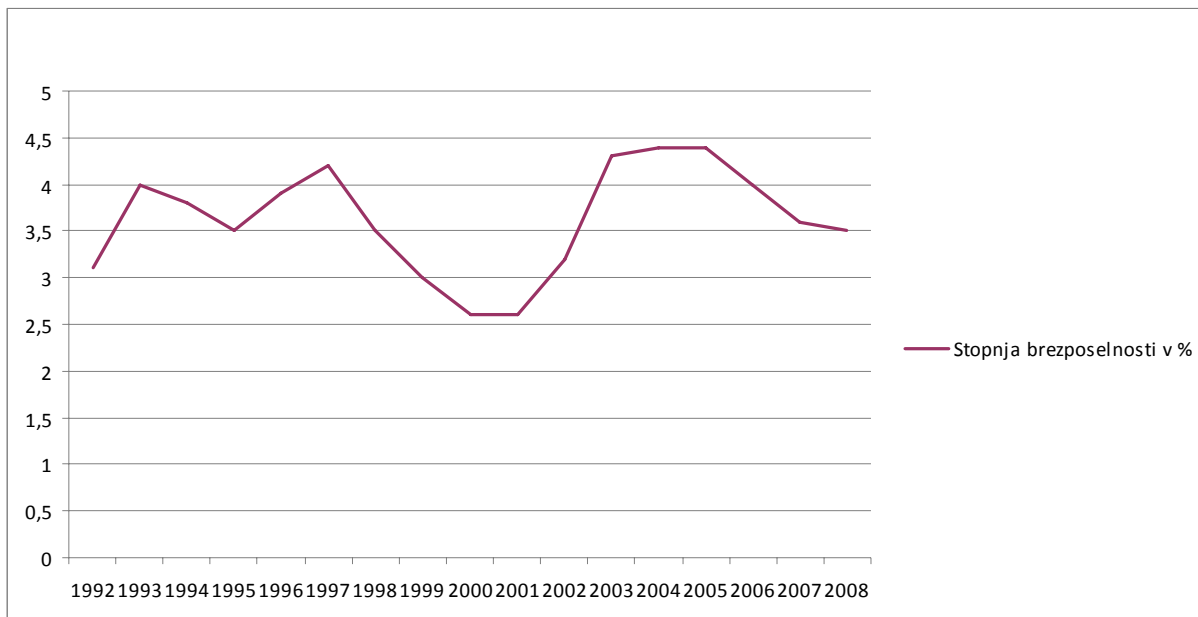
2.3.3 Brezposelnost

Do leta 1990 je bila brezposelnost v Švici praktično neznan pojav, saj je bila stopnja brezposelnosti številna leta pod 1 %. Kombinacija različnih dejavnikov je zagotavljala visoko fleksibilnost trga delovne sile. Eden pomembnejših razlogov za tako nizko brezposelnost pred letom 1990 je bila visoka koncentracija tuje delovne sile, katera je v času recesije oziroma gospodarske krize prva izgubila delovno mesto. Prav tako so v želji ohranitve socialnega miru

podjetja storila vse, da bi obdržala svoje zaposlene tudi v kriznih obdobjih (Unemployment, 2010).

Med gospodarsko krizo leta 1990 se je nezaposlenost drastično povečala in dosegla rekordno raven februarja leta 1997, ko je znašala kar 5,7 %. Glavni razlog je bil prestrukturiranje podjetij in s tem posledično odpuščanje delavcev. Pozneje se je brezposelnost skozi leta zmanjševala, vendar se v zadnjem času zopet povečuje. Stopnja brezposelnosti se razlikuje tudi med posameznimi regijami. Italijansko in francosko govoreči deli imajo višjo brezposelnost kot nemški deli (Unemployment, 2010).

Slika 5: Stopnja brezposelnosti v Švici v izbranih letih (v %)

Vir: OECD, 2010.

Za leto 2004 in 2005 je bil značilen presežek ponudbe delovne sile, vendar je kljub drugačnim obetom stopnja nezaposlenosti ostala relativno visoka, saj so imela podjetja težave pri zaposlovanju dodatnega kadra. Proti koncu 2005 so predvsem zaradi oživitve moči švicarskega gospodarstva podjetja lahko povečala število zaposlenih tako, da je posledično tudi brezposelnost padla. Med junijem 2005 in junijem 2008 je število registriranih brezposelnih padlo pod 100.000. Kljub temu je v omenjenem obdobju brezposelnost ostala na višji ravni kot v prejšnjem obdobju gospodarske rasti od leta 1998 do 2001, ko je bila stopnja brezposelnosti pod 3 %. Zaradi globalne finančne krize pa je trg dela v drugi polovici leta 2008 doživel hud udarec. Število zaposlenih je zopet hitro naraslo. Tako se je število registriranih brezposelnih od junija 2008 do junija 2009 povečalo z 91.000 na 140.000 (Labour market indicators for 2010, 2010, str. 6).

V obdobju od 2004 do 2008 se je število zaposlenih v sekundarnem in terciarnem sektorju povečalo kar za 7,9 % oziroma 289.000, medtem ko je število zaposlenih od junija 2008 do

junija 2009 v sekundarnem in terciarnem sektorju upadlo za 0,4 % oziroma za 14.000 (Labour market indicators for 2010, 2010, str. 4).

Pomemben element švicarskega trga dela je tuja delovna sila. Prispevek tujih delavcev je imel velik vpliv na visoko rast švicarskega gospodarstva v 20. stoletju. Tujci danes predstavljajo kar 27 % celotne delovne sile. Največ so prisotni v industrijskem (36 %) in storitvenem sektorju (26 %). Skoraj dve tretjini tujih delavcev so državljani EU ali držav EFTA, sicer pa prevladujejo delavci iz Južne Evrope, predvsem zahodnega Balkana in Turčije, katerih je kar 21 % (Statistical Data on Switzerland, 2010, str. 12).

Sodeč po analizi gospodarstva in makroekonomskih kazalcev Švica sodi med gospodarsko najbolj razvite države na svetu. Veliko število podjetij, ki imajo vidne vloge tako na domačem kot tudi svetovnem trgu, je za tako majhno državo izjemen dosežek. Kljub temu, da imajo dokaj nizko gospodarsko rast, se lahko ponašajo z enim izmed najvišjih BDP-jev na prebivalca po pariteti kupne moči, nizko inflacijo in brezposelnostjo glede na ostale države.

2.4 Vpliv globalne finančne krize na švicarsko gospodarstvo

Kot na večino držav, ki sodijo pod okrilje OECD, je zadnja globalna finančna kriza vplivala tudi švicarsko gospodarstvo, ki je padlo v recesijo. Učinek krize se kaže v nižji gospodarski rasti, upadu izvoza glede na delež v BDP-ju (glej sliko 4), višji brezposelnosti in deflaciji v letu 2009 (glej tabelo 3).

Sodeč po podatkih Eurostata bo gospodarska rast v Švici v letu 2010 1,6-odstotna in letu 2011 2,2-odstotna, kar kaže na postopno okrepitev švicarskega gospodarstva po recesiji, ki je prizadela švicarsko gospodarstvo v drugi polovici leta 2008 (Eurostat, 2010).

Gospodarstvo Švice je kljub globalni finančni krizi doseglo veliko boljše rezultate kot večina gospodarstev OECD. Razlog je predvsem v izvažanju blaga, ki je manj učinkovito na poslovne cikle (predvsem farmacevtski in kemični produkti), ter elastičnosti domačega kreditnega trga. Velika koncentracija finančnih posrednikov predstavlja potencialno nevarnost za javne finance in makroekonomsko stabilnost. Recesija je tudi v Švici povzročila višjo brezposelnost ter strah, da se omenjeni trend nadaljuje tudi v prihodnje. Medtem ko je življenjski standard med najvišjimi med državami OECD, je vrzel v produktivnosti dela na uro v primerjavi z državami OECD velika. Trend rasti produktivnosti ostaja šibek (Economic Survey of Switzerland, 2009).

Švicarski protikrizni ukrepi so usmerjeni predvsem na monetarni trg, za katerega sta bila na začetku namenjena prva dva paketa ukrepov švicarskih oblasti v višini ene milijarde švicarskih frankov. Oktobra 2008 so referenčno obrestno mero v sodelovanju z najbolj razvitimi zahodnimi državami Evrope zaradi razraščanja finančne krize znižali na 2,5 %. Pozneje so z odkupom dela delnic v vrednosti 6 milijard dolarjev ter s prenosom tako imenovanih slabih kreditov v poseben sklad pomagali največji švicarski banki UBS, da ni

bankrotirala. Pripravili so tudi načrt za reševanje druge največje banke Credit Suisse, ki ga niso realizirali, saj se je Credit Suisse uspešno zadolžila pri največjih svetovnih investitorjih za 10 milijard švicarskih frankov (Izvozno okno, 2009).

Švicarska neodvisnost prinaša veliko prednosti. V prvi vrsti lahko omenimo lasten nadzor nad monetarno politiko, kar je v kriznih trenutkih lahko ključnega pomena. To se jim je obrestovalo že v obdobju od 2001 do 2003, ko je svet prizadela prav tako finančna kriza, vendar je gospodarstvo Švice prav zaradi neodvisnosti hitreje okrevalo kot v večini držav EU, kjer ima glavno vlogo v monetarni politiki Evropska centralna banka (Switzerland, 2008).

Švicarska centralna banka se je torej dokaj agresivno uprla gospodarskem upadu zaradi globalne finančne krize in tako znižala obrestno mero z 2,5 % oktobra 2008 na 0,25 % v marcu leta 2009. Vsi ukrepi, predvsem monetarni, so bili uvedeni predvsem z namenom zaščite švicarskega franka in spodbuditev gospodarstva. Zaradi vladne pomoči gospodarstvu analitiki predvidevajo, da bodo švicarske javne finance zašle v negativno stanje, vendar je kljub temu stanje javnih financ v Švici naproti ostalim razviti državam dokaj stabilno (Switzerland economy: A more neutral tone?, 2009).

Gradbeništvo je sektor, ki bo največ pridobil zaradi nizke obrestne mere. Posledično se je zvišalo število izdanih gradbenih dovoljenj za gradnjo nepremičnin, čeprav je na drugi strani padla potrošnja ter investicije (Switzerland, 2008).

Švica uspešno okreva po vplivu globalne finančne krize, vendar jo v naslednjih letih po napovedih čaka nižja gospodarska rast. Podobno se je zgodilo leta 1990. Švicarski bančni sektor, ki je zaradi svoje pomembnosti trenutno pod pritiskom na mednarodni ravni, mora obnoviti zaupanje v svoje sposobnosti ter se osredotočiti na svoje prednosti. Brez dvoma so temelji stabilnosti Švice trdni. Švicarji imajo boljše pogoje za prebroditev posledic globalne finančne krize kot mnoge druge države. Posvetiti se morajo še večji inovativnosti in tako povečati svojo mednarodno konkurenčnost (Switzerland remains in 4th position: How real is this apparent stability, 2009).

Sodeč po poročilu IMF (International Monetary Fund oziroma Mednarodni denarni sklad) se je Švica v mednarodni primerjavi zelo dobro soočila in uprla globalni finančni krizi. Trdno stanje javnih financ omogoča tudi v nadaljevanju stabilizacijo gospodarstva. Zelo primerni se jim zdijo tudi ukrepi, ki jih je švicarska centralna banka uvedla v boju proti gospodarski krizi, ter poudarjajo, da je potrebno izhod iz ekspanzivne monetarne politike izvajati postopoma in ob upoštevanju preostalega splošnega gospodarskega tveganja. IMF prav tako podpira strožje kapitalske zahteve za dve največji švicarski banki, ki jih je leta 2008 uvedla že švicarska centralna banka, kot tudi razširitev čezmejnega sodelovanja v zvezi z večjim nadzorom finančnega trga, ter večji poudarek na obvladovanju in upravljanju tveganj. Ekonomisti IMF pričakujejo v prihodnje povišanje gospodarske rasti v Švici (IMF Country Report: Switzerland has weathered the crisis well, 2010).

3. ANALIZA KONKURENČNOSTI ŠVICE

V nadaljevanju diplomske naloge se bom posvetil analizi konkurenčnosti Švice, saj je prav analiziranje konkurenčnosti posredno ugotavljanje sposobnosti gospodarstev držav, da dosežejo dolgoročno gospodarsko rast. Visoka konkurenčnost države je prav tako temelj uspešne gospodarske rasti. Za analizo konkurenčnosti bom uporabil podatke WEF in IMD inštitucij, zato bom najprej predstavil definicije konkurenčnosti, ki jih uporabljata ti dve in ostale organizacije.

3.1 Definicije konkurenčnosti

Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (Organization for Economic Co-operation and Development, v nadaljevanju OCED) definira konkurenčnost kot sposobnost doseganja dolgoročne gospodarske rasti oziroma ekonomske in izvozne strukture, ki se odziva na spremembe povpraševanja na globalnem trgu (Kovačič & Majcen, 2005, str. 42).

WEF v Poročilu o globalni konkurenčnosti (Global Competitiveness Report, v nadaljevanju GCR) definira konkurenčnost kot skupek dejavnikov, politik in inštitucij, ki določajo raven produktivnosti določenega gospodarstva, to pa vpliva na stopnjo razvoja, ki ga gospodarstvo lahko doseže (WEF, 2008, str. 3).

IMD v Letopisu svetovne konkurenčnosti (The World Competitiveness Yearbook, v nadaljevanju WCY) nacionalno konkurenčnost definira kot področje ekonomske teorije, ki analizira dejstva in politike, ki oblikujejo sposobnost naroda, da ustvari ter vzdržuje okolje, ki omogoča podjetjem ustvariti višjo dodano vrednost, ter ustvarja večjo blaginjo za njene državljane (IMD, 2008, str. 481).

3.2 Primerjava GCI in IMD metodologije

Osrednja sistema ocenjevanja agregatne konkurenčnosti določene države sta Svetovni ekonomski forum (The World Economic Forum, v nadaljevanju WEF) in Inštitut za razvoj menedžmenta (Institute for Management Development, v nadaljevanju IMD), tako da so moje ugotovitve osredotočene na poročila omenjenih inštitucij.

WEF pripravlja poročilo globalne konkurenčnosti od leta 1979 naprej. Začetna poročila so nastajala v sodelovanju z IMD, vendar sta se leta 1989 zaradi vsebinskih razlik v pogledu na koncept konkurenčnosti instituciji razšli, tako da sta začeli pripravljati lastna poročila. Poročilo je namenjeno predvsem načrtovalcem nacionalnih ekonomskih politik, saj je glavni namen poročila GCR podati celotno oceno ekonomskega stanja države, ki temelji na izračunavanju dveh indeksov. Indeks konkurenčne rasti in indeks poslovne učinkovitosti

skupaj prikazujeta konkurenčen razvoj naslednjih področij: institucij, makroekonomske stabilnosti, zdravja in primarnega izobraževanja, visokošolskega izobraževanja in usposabljanja, učinkovitost trgov končnih dobrin, učinkovitost trga dela, učinkovitost finančnega trga, tehnološke pripravljenosti, velikosti trga, podjetniških strategij in inovacij. Indeks konkurenčne rasti je sestavljen iz treh podindeksov, in sicer tehnološkega indeksa, indeksa javnih institucij in indeksa makroekonomskega okolja. Indeks poslovne učinkovitosti pa je razdeljen na podindeks izpopolnjenosti poslovnih strategij in indeks kakovosti poslovnega okolja (Kovačič, Stanovnik & Drnovšek, 2009, str. 6-8).

IMD od leta 1989 naprej vsako leto izda Svetovni letopis konkurenčnosti. Vsebinsko je letopis namenjen dvema ciljnim skupinama uporabnikom: upravljavcem (vladna politika, programi, ustanove) in investitorjem (poslovni praksi). Metodologija IMD v izračunavanju konkurenčnosti upošteva strukturne in tehnološke spremembe, ki se dogajajo v obravnavanih državah in jih razvršča v 4 skupine od katerih vsaka vključuje več indikatorjev:

- Indeks uspešnosti gospodarstva (domače gospodarstvo, mednarodna menjava, mednarodno investiranje, zaposlenost, cene),
- Indeks učinkovitosti vlade (javne finance, fiskalna politika, institucionalna organiziranost, poslovna organiziranost, vzgoja in izobraževanje),
- Indeks učinkovitosti podjetij (produktivnost, trg dela, finančni trg, izkušnost managerjev, vpliv globalizacije),
- Indeks infrastrukture (osnovna infrastruktura, tehnološka infrastruktura, znanstvena infrastruktura, zdravstvo in okolje, sistem vrednot).

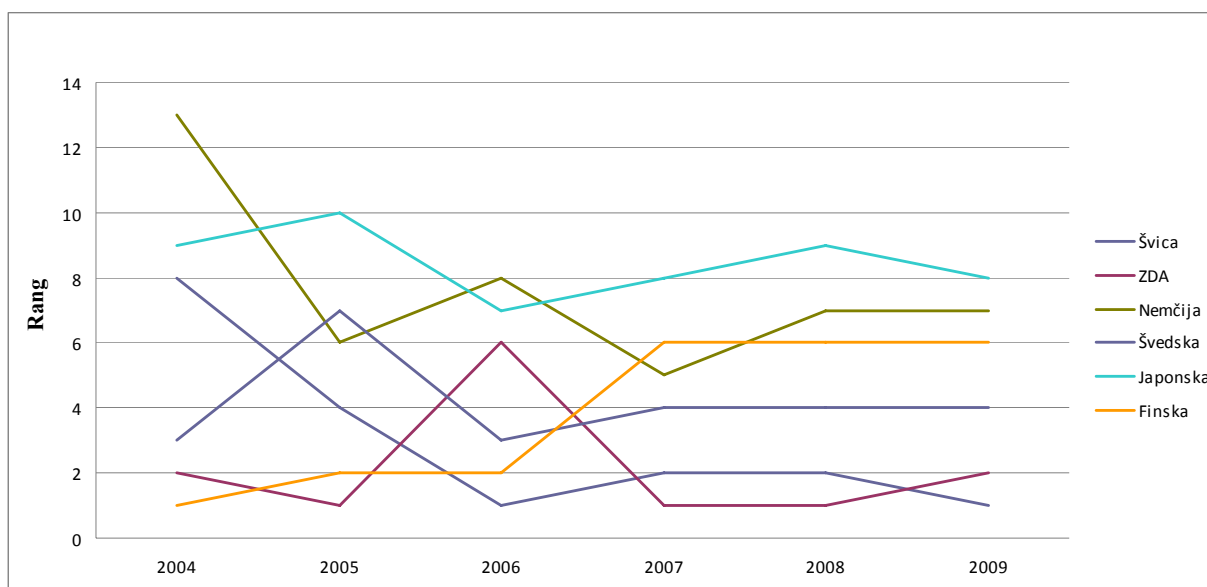
Metodologiji se razlikujeta po razmerju med mehкими (anketnimi) in trdimi (statističnimi) viri podatkov, številu vključenih držav v analizo ter vrsti statističnih podatkov. WCI po metodologiji IMD je osredotočen predvsem na spremljanje kratkoročnih premikov konkurenčnosti in meri predvsem sposobnost nacionalnih ekonomij, da privabi nove in zadrži obstoječe vlagatelje z oblikovanjem konkurenčnega poslovnega okolja. IGC po metodologiji WEF pa je po drugi strani bolj osredotočen na spremljanje nacionalnega potenciala za vzdržno ekonomsko rast in je tudi bolj dolgoročno naravnano. Med pristopoma obstajajo tudi razlike v relativnem pomenu posameznega vira podatkov. WEF se v svojih izračunih osredotoča predvsem na vire iz anket (80 % vseh virov), medtem ko delež anketnih virov po IMD znaša le eno tretjino (Kovačič, Stanovnik & Drnovšek, 2009, str. 11).

Zaradi različnega poudarka obeh preučevanih metodologij pride torej do različnega rangiranja držav s strani posameznega inštituta.

3.3 Konkurenčnost Švice po metodi WEF

Švica je od leta 2006 naprej v samem vrhu po indeksu svetovne konkurenčnosti. Nazadnje je leta 2009 zasedla celo prvo mesto, kar z drugimi besedami pomeni, da je zmožnost Švice, da ustvarja in ohranja okolje, ki posredno omogoča boljše ustvarjanje vrednosti za svoja podjetja in večjo blaginjo za ljudi, najboljša na svetu.

Slika 6: Lestvica konkurenčnosti izbranih gospodarstev (po mestih na lestvici) po metodologiji GCI za obdobje 2004-2009 (WEF)

Vir: *The Global Competitiveness Report, 2004-2009.*

GCR v najnovjšem poročilu 2009-2010 uvršča Švico na prvo mesto od skupno 133 držav, ki so bile obravnavane. Poleg tega, da se nahaja na križišču Evrope, ima Švica veliko prednost, saj ima popoln dostop do evropskega trga (vključujoč s schengenskim prostorom). Pomemben dejavnik je tudi, da se jim zaradi nečlanstva v EU ni potrebno soočati z nekaterimi slabostmi EU oziroma evroobmočja, kot so zakonodaja okolja, birokracija, delovno pravo, gospodarska stabilnost itd. Švica ne ponuja le privlačnih pogojev financiranja pri širitvi podjetij zaradi zgodovinsko nizkih obrestnih mer, temveč tudi konkurenčne davčne stopnje za mednarodno trgovanje. Veliko svetovnih podjetij ustanovi glavni štab v Evropi prav v Švici. Naslednja konkurenčna prednost je varnost transakcije z enkratno davčno odločbo, ki vpliva na pravične in poštene postopke za podjetja. Zaradi vseh teh značilnosti, ki so podprte s trdimi temelji, je

Švica že leta na vrhu katere koli mednarodne primerjave (Switzerland tops ranking in Global Competitiveness Report 2009-2010, Bussines Standard, 2010).

Prvih 10 držav v poročilu GCR 2009-2010 ostaja enakih kot leta 2008, vendar v spremenjenem vrstnem redu. Kot smo omenili, je prav Švica na prvem mestu in je tako prehitela Združene države Amerike ter si posledično prislužila status najbolj konkurenčne države na svetu. To je pojasnjeno z dejstvom, da je švicarska ekonomija ostala relativno uspešna kljub svetovni recesiji, medtem ko je ZDA doživela številna padce na različnih področjih. Za švicarsko gospodarstvo je še vedno značilna odlična zmogljivost za inovacije (2. na lestvici) in zelo prefinjena poslovna kultura (3. na lestvici). Za državo je značilna tudi visoka poraba sredstev za raziskave in razvoj (R&D). Švicarske znanstveno-raziskovalne inštitucije veljajo za ene izmed najboljših in najuspešnejših na svetu. Prav tesno sodelovanje inštitucij s podjetji omogoča, da veliko izdelkov oziroma procesov tudi dejansko uporabijo na trgu. Javne ustanove so ocenjene med najbolj učinkovitimi in transparentnimi na svetu (7. na lestvici). Za njih je značilno, da poskušajo zagotoviti enake konkurenčne pogoje za vse akterje na trgu in povečati poslovno zaupanje z zagotavljanjem neodvisnega sodstva, močne pravne države in odgovornim javnim sektorjem. Veliko zaslug za visoko konkurenčnost Švice ima tudi odlična infrastruktura (5. na lestvici) ter zelo dobro delujoči trg blaga (5. na lestvici) in trg dela, ki je eden izmed najbolj učinkovitih na svetu. Učinkovitejši trg dela od Švice ima le še Singapur. Čeprav se je švicarsko makroekonomsko okolje (17. na lestvici) poslabšalo glede na prejšnja leta, je še vedno ocenjeno kot stabilno v primerjavi z ZDA in ostalimi evropskimi državami. Po drugi strani pa univerzitetna stopnja vpisa v višini 47 % še vedno zaostaja za drugimi visoko inovativnimi državami, saj je Švica pri omenjenem indikatorju le na 46. mestu. Kljub temu, da vrzeli rešujejo z imigracijo, bi morali veliko več narediti za spodbujanje višje izobrazbe ter s tem posredno zagotoviti domači visoko izobraženi kader. Zaradi težav pri nacionalnem bančnem sektorju se je oslabil tudi švicarski finančni trg, vendar si je hitro opomogel za razliko od večine ostalih držav (The Global Competitiveness Report 2009-2010: Country Profile Highlights, 2009, str. 1).

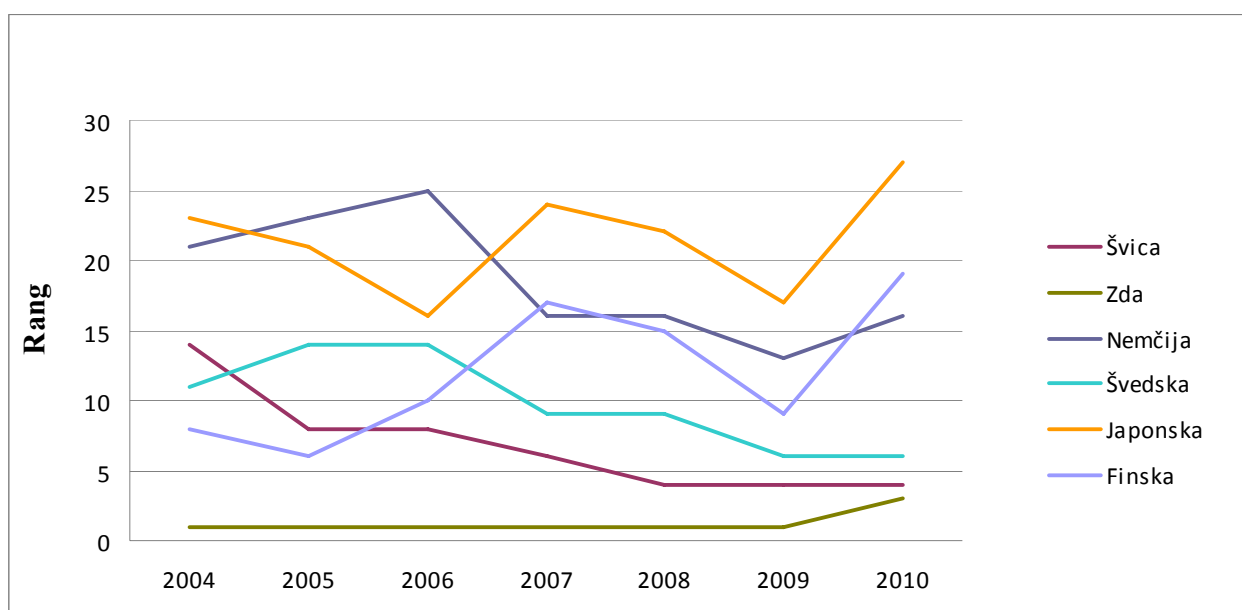
3.4 Analiza po metodologiji IMD

Iz slike 7 je razviden velik preskok Švice na IMD lestvici med letoma 2004 (14. na lestvici) in 2005 (8. na lestvici). Velik preskok je posledica povečanja dinamike mednarodnega sektorja gospodarstva. Domači sektor se ni izkazal tako dobro, saj je gospodarska rast zopet relativno nizka glede na druge razvite države. Zelo dobre rezultate so prikazala vsa največja švicarska podjetja, kot tudi mala in srednje velika podjetja, ki so osredotočena predvsem na izvoz. Razlog za velik preskok med letoma 2004 in 2005 so tudi direktne investicije Švicarjev v tujini, ki vsako leto rastejo. Letne ocene kažejo, da je Švica investirala kar 28 milijard švicarskih frankov v tujini med letoma 2004 in 2005. Vse skupaj pa so imeli vloženi kar 510 milijard švicarskih frankov v tujini, kar je za tako majhno državo izjemen podatek. Najpomembnejša sprememba od leta 2004 do 2005 na IMD lestvici je povečana privlačnost

Švice za tuje investicije. Na podlagi analiz je Švica v letu 2004 privabila več kot 14 milijard švicarskih frankov, kar jo je postavilo na 12. mesto, celo pred Rusijo. Glavni pogon švicarske konkurenčnosti ostajajo znanost, tehnologija, menedžment, finance, infrastruktura, izobraževanje in učinkovitost cen (Swiss climb back up ladder of competitiveness, 2005).

V letu 2006 je podobno kot v letu 2005 švicarsko mednarodno gospodarstvo zelo dobro opravilo svojo nalogo, še zlasti finančne storitve in farmacija, medtem ko je na domačem trgu zopet prisotna nizka gospodarska rast. Švica je celo na 49. mestu na lestvici po rasti BDP-ja, kar je zelo negativen podatek za tako razvito državo. Razlog za nizko rast BDP naj bi bil v tem, da Švicarji nimajo več veliko priložnosti za rast znotraj Švice ter da je njihova glavna prioriteta od nekdaj globalni trg (IMD study shows mixed competitive result, 2006).

Slika 7: Lestvica konkurenčnosti izbranih gospodarstev (po mestih na lestvici) po metodologiji IMD za obdobje 2004-2009 (WCY)

Vir: IMD, The World Competitiveness Yearbook, 2004-2009.

V nadaljevanju poglavja se bom podrobneje osredotočil na analizo najnovejšega poročila WCY 2010 ter konkretno predstavitev kriterijev, ki jih inštitucija IMD uporablja v svojem poročilu.

Švica od leta 2008 zavzema po raziskavah inštituta IMD na področju konkurenčnosti 4. mesto (glej sliko 7). V letu 2009 se je uvrstila za vodilnim na lestvici, Singapurjem, Hongkongom in ZDA. Prvič po 16 letih so ZDA na lestvici prehiteli dve azijski državi. Pomembni trgovski partnerji Švice, Nemci, so se uvrstili na 16., Francija na 24., Italija pa na 40. mesto.

Agregatni indeks svetovne konkurenčnosti (WCI) je sestavljen iz naslednjih indeksov, ki so nato sestavljeni iz več podindeksov (The image of Switzerland falls but sound economic fundamentals remain, 2010, str. 1-2):

Indeks uspešnosti gospodarstva (4. na lestvici) je eden izmed stebrov metodologije WCI, ki poudarja stabilen gospodarski položaj Švice. To je razvidno iz odpornosti gospodarstva na gospodarske cikle (7. na lestvici) in tekočim računom plačilne bilance (7. na lestvici), ki vključuje 8,3 % BDP. Leto 2009 je zaznamovalo krčenje BDP za 1,5 % (17. na lestvici). Glavni razlog za upad BDP je padec izvoženega blaga v letu 2009 za 13 %. Kljub temu je padec izvoza precej manjši od povprečja drugih držav, ki znaša kar -23 %, saj na nekatere švicarske izvoznike svetovna kriza ni imela bistvenega vpliva. To so recimo podjetja v kemični in farmacevtski industriji, kjer ima Švica kar nekaj zelo uspešnih podjetij. Za leto 2010 je napovedana minimalna gospodarska rast v višini 1,4 %. Stopnja nezaposlenosti je relativno nizka (4,4 %), kar je v primerjavi z EU-27, kjer je stopnja brezposelnosti 9,6 %, zelo spodbuden podatek.

Indeks učinkovitosti vlade (3. na lestvici) je prav tako zelo stabilen. Proračunski presežek v letu 2009 ter sorazmerno majhen javni dolg (39 % BDP) v primerjavi s povprečjem držav EU-27 (73,6 % BDP) pokazeta finančno stabilnost Švice v primerjavi z ostalimi državami. Nevarnost politične nestabilnosti se šteje kot zelo nizka (7. na lestvici). Večina poslovnih podjetij potrjuje nemotenost poslovanja v Švici (10. na lestvici). Država predpisuje delovne regulative, ki podpirajo poslovne dejavnosti (3. na lestvici).

Indeks učinkovitosti podjetij (7. na lestvici) je slabši glede na pretekla leta. Švica se je na področju, v kolikšni meri domače okolje spodbuja delovanje podjetij, da delujejo na inovativen, dobičkonosen ter odgovoren način, premaknila navzdol (s 3. na 7. mesto). Mesta izgubi predvsem pri odgovorih vodilnih menedžerjev na anketna vprašanja, in sicer: odnos do globalizacije (padec s 17. na 22. mesto), podoba države v tujini (padec s 3. na 11. mesto), prožnost in prilagodljivost ljudi (padec s 24. na 27. mesto), učinkovitost finančnih in bančnih regulativ (padec s 16. na 20. mesto) in finančni dejavniki tveganja (padec z 22. na 29. mesto). Konkurenčnost in poslovna klima Švice, podobno kot v preteklosti, ostaja nedotaknjena, ko gre za učinkovitost velikih korporacij (1. na lestvici), učinkovitost malih in srednjih podjetij (2. na lestvici), mednarodne izkušnje (1. na lestvici) in razpoložljivost komplementarnih menedžerjev na vodstvenih položajih (1. na lestvici).

Indeks infrastrukture (3. na lestvici) se je glede na leto 2008 premaknil navzgor (s 4. na 3. mesto). Največje zasluge za to ima kakovost zračnega prometa (2. na lestvici), distribucijske infrastrukture blaga in storitev (3. na lestvici) in zdravstvena infrastruktura (2. na lestvici), ki so na zelo visoki mednarodni ravni. Izobraževalni sistem je še zmeraj zelo soliden (3. na lestvici), zlasti v zvezi z izobraževanjem na univerzitetni ravni (3. na lestvici), kjer ponujajo celo »grozde« akademskih ustanov v določenih regijah. Tehnološka infrastruktura je zelo razvita, saj jo podpira visoka raven izdatkov v raziskave in razvoj (6. na lestvici z 2,9 % BDP). Menedžerji menijo, da so inovacijske sposobnosti podjetij za razvoj novih procesov in izdelkov v državi zelo visoke (3. na lestvici), kar posredno tudi pojasni trend priseljevanja raziskovalcev in znanstvenikov iz vsega sveta v Švico (1. na lestvici).

Švica je torej v samem vrhu po vseh mednarodnih primerjavah. V najnovjšem poročilu WEF (2009-2010) zaseda zavidljivo 1. mesto, medtem ko je glede na IMD (2010) na visokem 4.

mestu. Na osnovi obeh raziskav, WEF in IMD, so konkurenčne prednosti Švice predvsem velika vlaganja v razvoj, raziskave, znanost, inovacije itd. Imajo odlično infrastrukturo in dober izobraževalni sistem, ki zelo dobro sodeluje s podjetji v smislu uvajanja novih produktov in storitev v prakso. Davčne ugodnosti so tudi zelo pomembna konkurenčna prednost Švice.

4. ODNOSI MED ŠVICO IN EU

Rezultati referenduma 21. maja leta 2000 so potrdili jasno željo švicarskih volivcev po bilateralnih sporazumih z EU. S sklenitvijo sporazumov se je odprlo povsem novo poglavje v odnosu med Švico in EU. Od sporazuma o prosti trgovini (Free Trade Agreement) leta 1972 se ni veliko spremenilo v odnosih med Švico in EU. Ko so leta 1992 švicarski volivci zavrnilo sporazum k pridružitvi evropskemu gospodarskemu prostoru (European Economic Area), je kazalo na vedno slabše odnose med Švico in EU. Toda leta 2000 volivci oziroma ljudstvo sprejme 7 bilateralnih sporazumov med Švico in EU, kar nam pokaže jasno željo po spremembah v odnosih med Švico in EU. Sklenili so sporazume z EU na naslednjih področjih: prost pretok ljudi, kmetijstvo, javna naročila, tehnične ovire za trgovanje, zračni promet in transportni promet (Switzerland-European Union, 2000).

Glavni razlogi za zavrnitev vstopa Švice v EU ali EGP naj bi bili predvsem v tem, da bi morebitno članstvo imelo za Švico drugačne posledice kot za ostale države. Glavni razlogi za zavrnitev pristopa v EGP je strah priseljevanja zaradi visokih dohodkov v Švico. Prihajajo tudi nasprotovanja glede različnih gospodarskih panog, kot je na primer kmetijstvo, ki je bilo v Švici vedno zelo dobro zaščiteno pred mednarodno konkurenco. Poleg tega se pojavlja bojazen Švicarjev, da se bo Švica po višini dohodkov, brezposelnosti in inflacije utegnila približati slabše razvitim evropskim državam. Kot smo omenili, vlada v Švici sistem tako imenovane neposredne demokracije, saj se skoraj vse pomembne odločitve, tako na državni kot tudi na kantonalni in občinski ravni, sprejemajo z referendummi oziroma z glasom ljudstva. Tako pravzaprav ljudje sami odločajo, ali se bo Švica pridružila določenim mednarodnim organizacijam. Čeprav je vlada naklonjena vstopu Švice v EU, pa ljudstvo na drugi strani svojo nenaklonjenost jasno pokaže na referendumih. Pomanjkanje demokracije in birokratska počasnost pri sprejemanju odločitev na evropski ravni je eden izmed glavnih razlogov upiranja Švicarjev vstopu v EU oziroma EGP (Eichenberger, 1996, str. 60).

Če bi se Švica priključila EU, bi to zahtevalo številne strukturne spremembe na področjih, kot so fiskalna politika, kmetijska politika itd. Poleg tega bi imeli Švicarji visoke stroške s prilagoditvijo svoje zakonodaje z zakonodajo EU. Posledice možne vključitve Švice v EU (Kozelj, 2004, str. 27-28):

Spremembe številnih zakonov v Švici oziroma prilagoditev zakonov zakonodaji EU (delovna zakonodaja, genetska zakonodaja itd.).

Plačevati bi morali *visoke prispevke* za članstvo (3 do 4 milijarde frankov letno), medtem ko bi jih članstvo v EGP stalo še dodatnih 15 % od omenjenega zneska.

Odprava mej bi pomenila prednost za Švico predvsem v smeri zmanjšanja stroškov carinskih kontrol in izboljšanja cenovne transparentnosti. Vsi omenjeni dejavniki bi vplivali na bolj konkurenčno trgovanje ter posledično bolj ugodne cene za potrošnike.

Če bi se Švica pridružila EU, bi morali sprejeti *ново denarno valuto*, kar bi posredno vplivalo na nižje transakcijske stroške. Povečati bi morali tudi raven obrestnih mer, kar bi predhodno negativno vplivalo na privlačnost švicarskega finančnega prostora.

Izguba monetarne suverenosti bi za Švico pomenila, da denarna politika ne bi mogla vplivati več na ločen gospodarski razvoj v državi. To bi lahko počeli s pomočjo drugih mehanizmov, kot so na primer fleksibilne cene in plače, kar bi posledično praviloma prineslo manjše plače. Za razliko od priključitve v EU bi vključitev v EGP Švici pustila popolno samostojnost v svoji denarni politiki.

Sprejem novih članic (predvsem z vzhoda Evrope) v EU skrbi Švicarje zaradi morebitnih gospodarskih nestabilnosti, ki bi nastale z vstopom omenjenih držav.

Švicarji bi morali ob morebitnem vstopu v EU spremeniti tudi *davčno politiko*, kar bi dolgoročno vplivalo ugodno na Švico (zvišanje davka na dodano vrednost na 15 %), medtem ko bi neto transferji v EU blagajno na dolgi rok zmanjšali prednosti vstopa Švice v EU.

Morebitna *ukinitev bančne tajnosti* ob vstopu Švice v EU zelo skrbi Švicarje, saj je, kot smo že omenili, bančna tajnost v Švici prisotna že stoletja in je postala simbol švicarskega bančništva. Medtem ko EU zagovarja čim večjo transparentnost v bančnem sistemu, nasprotno Švicarji menijo, da so denarne zadeve zasebne stvari posameznika.

Švica je torej ena redkih držav v Evropi, v kateri je velika večina prebivalstva odločno proti vstopu v EU. Glavni razlog za zavračanje vstopa v EU je torej strah Švicarjev pred poslabšanjem gospodarske blaginje ob morebitnem vstopu, ter dejstvo, da v EU ne vlada tako velika stopnja demokracije kot v Švici. Švica si je s pomočjo bilateralnih sporazumov z EU izpogajala prav toliko ugodnosti od EU, kolikor jih dejansko potrebuje. Predvsem gre tukaj za pomembne gospodarske sporazume, s katerimi je poslovanje z EU, kot najpomembnejšim gospodarskim partnerjem Švice, zelo učinkovito in transparentno.

SKLEP

Švica ima zelo moderno, uspešno in tržno orientirano gospodarstvo. Po življenjskem standardu in narodnem dohodku na prebivalca se uvršča med najbogatejše države na svetu. Je zelo raznovrstna, kar nam pokaže tudi njeno uradno ime, saj ima kar tri uradna imena, in sicer po francosko Suisse, nemško Schweiz in italijansko Svizzera. Vsi trije jeziki poleg retoromanščine so tudi uradni jeziki Švice, od katerih jih največji del govori nemško. Za politično ureditev je značilna predvsem neposredna demokracija in federalna ureditev. Imajo eno izmed največjih demokracij na svetu, saj s pomočjo razpisanih referendumov volivci izrazijo svoja stališča glede določene teme. Že leta prihaja zaradi želje za delo v Švico veliko število tujcev. Imajo tudi enega izmed najbolj zapletenih postopkov za pridobitev njihovega državljanstva. Prosilec za državljanstvo se mora popolnoma vklopiti v njihov sistem življenja, da bi lahko postal državljani Švice.

Ker nimajo naravnih bogastev, temelji gospodarski razvoj na visokokvalificirani delovni sili, tehnološkem znanju in razvoju storitev. Gospodarstvo je zelo izvozno usmerjeno, tako da izvoz blaga in storitev v BDP predstavlja kar 40 %. Imajo ena izmed največjih podjetij na svetu, kot so Nestle (največje podjetje na svetu), banki UBS in Credit Suisse, farmacevtski podjetji Novartis in Roche, zavarovalnico Zürich, pozavarovalnico Swiss Re itd. Vsa omenjena podjetja igrajo ključno vlogo tako na domačih kot tudi svetovnih trgih. Gospodarska rast v primerjavi z drugimi razvitimi državami na svetu je dokaj nizka zaradi dejstva, da večino svojih investicij usmerijo na tuje trge, ki so njihova prioriteta že od začetka industrije na njihovih tleh. Švicarsko bančništvo, ki je temelj tudi mednarodnega bančništva, že stoletja temelji na bančni tajnosti. Globalna finančna kriza, ki se je začela v letu 2008, ni imela velikega vpliva na Švico. Kljub upadu izvoza so panoge, kot so farmacevtska in kemijska podjetja, še vedno ostale steber švicarskega izvoza. Švicarsko gospodarstvo temelji na majhnih in srednje velikih podjetjih, ki imajo manj kot 250 zaposlenih.

Po vseh mednarodnih primerjavah konkurenčnosti je Švica v samem vrhu. V najnovšem poročilu WEF 2009-2010 zaseda zavidljivo 1. mesto, medtem ko v poročilu WCY 2010 zaseda 4. mesto. Konkurenčne prednosti Švice so predvsem odlična infrastruktura, odličen izobraževalni sistem, davčni sistem ter vlaganja v raziskave in inovacije.

Ostaja odprto vprašanje, ali se bodo Švicarji v bližnji prihodnosti pridružili EU, vendar je, sodeč po mnenju Švicarjev, odgovor na to vprašanje bolj negativen kot pozitiven. Prednosti, ki bi jih prinesel vstop Švice v EU, je veliko, vendar sami Švicarji vidijo veliko več negativnih posledic ob morebitnem vstopu v EU. Predvsem so še zmeraj zvesti svoji politični in ekonomski neodvisnosti, ki je njihova glavna lastnost že od samega obstoja države. S podpisi raznih bilateralnih sporazumov so izboljšali odnose z EU, ki je obenem njihov največji in najpomembnejši gospodarski partner.

LITERATURA IN VIRI

1. *Bilateral agreements Switzerland-EU*. (2010). Najdeno 13. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.europa.admin.ch/themen/00500/index.html?lang=en>.
2. *Country Profile*. (2010). Najdeno 23. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.fco.gov.uk/en/travel-and-living-abroad/travel-advice-by-country/country-profile/europe/switzerland/?profile=all>.
3. *Economic Survey of Switzerland*. (2009). Policy Brief: OECD.
4. *Eurostat*. (2010). Najdeno 23. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tsieb060&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>.
5. *Eurostat*. (2010). Najdeno 23. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>.
6. *Eurostat*. (2010). Najdeno 23. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsieb020>.
7. Eichenberger Reiner .(1986). *Why did the Swiss say NO?*, Vestnik, 11, str. 60.
8. *Facts and figures*. (2010). Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.swissworld.org/en/economy/farming/facts_and_figures.
9. *Federation of the Swiss Watch Industry*. (2010). Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.fhs.ch/en/history.php>.
10. *Financial Services Drive Swiss Economic Growth*. Najdeno 22. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.tax-news.com/asp/story/story_open.asp?storyname=%2026594.
11. *Foreign Companies in Switzerland*. (2006). Najdeno 15. junija 2010 na spletnem naslovu http://www.amcham.ch/publications/downloads/20060101_bcg_amcham_study.pdf.
12. *Handbook of Swiss Politics*. (1999). Zürich: Verlag Neue Züricher Zeitung.
13. Izvozno okno – *gospodarska politika vlade*. (2009). Najdeno 17. maja 2010 na spletnem naslovu http://www.izvoznookno.si/Dokumenti/Podatki_o_drzavah/svica/Pregled_gospodarskih_gibanj_1164.aspx.

14. *IMD study shows mixed competitive result.* (2006). Najdeno 17. maja 2010 na spletnem naslovu: http://www.swissinfo.ch/eng/index/IMD_study_shows_mixed_competitive_result.html?cid=5179472.
15. IMD. (2004). *The World Competitiveness Yearbook 2004*. Lausanne: IMD.
16. IMD. (2005). *The World Competitiveness Yearbook 2005*. Lausanne: IMD.
17. IMD. (2006). *The World Competitiveness Yearbook 2006*. Lausanne: IMD.
18. IMD. (2007). *The World Competitiveness Yearbook 2007*. Lausanne: IMD.
19. IMD. (2008). *The World Competitiveness Yearbook 2008*. Lausanne: IMD.
20. IMD. (2009). *The World Competitiveness Yearbook 2009*. Lausanne: IMD.
21. IMD. (2010). *The World Competitiveness Yearbook 2010*. Lausanne: IMD.
22. IMF Country Report: Switzerland has weathered the crisis well. (2010). Federal Department of Finance. Najdeno 1. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.admin.ch/aktuell/00089/index.html?lang=en&msg-id=32357>.
23. Jaklič, M. (2005). *Poslovno okolje podjetja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
24. Kovačič, A., Stanovnik, P. & Drnovšek, M. (2009). *Globalna konkurenčnost slovenske ekonomije*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
25. *Living and working in Switzerland*, Federal Office for Migration FOM, str. 40, 2010.
26. Lazarevič Žarko. (2007). *Ozadja švicarskih bančnih skrivnosti*. Bančni vestnik, 56 (5),45-48.
27. Lazarevič Žarko. (2007). *Švica – sinonim za deželo bank*. Bančni vestnik, 56 (4), 46-49.
28. Labour market indicators for 2010, July 2010. Federal Statistical Office FSO, str. 19.
29. *Nestle*. Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.nestle.com/AllAbout/AtGlance/Introduction/Introduction.htm>.
30. *Novartis*. Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.novartis.com/about-novartis/company-history/index.shtml>.
31. OECD data. Najdeno 15. julija 2010 na spletnem naslovu <http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=23109>.
32. Petroulas P (2007). *The effect of the euro on foreign direct investment*. European Economic Review, 51 (6), 1468-1491.

33. Ringgenber Cecile. (2006). *Disclosure in Switzerland in summary*. Journal of Money Laundering Control, 2, str. 191-197.
34. Roche. Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.roche.com/about_roche/milestones.htm.
35. Roche. Annual report 2009.
36. Rupnik A. (1987). *Švicarska čarobna formula CH*. Ljubljana: Založba Borec.
37. Stojan Jure, (2010, 22. junij). *Gospodarska oaza Švica*. Večer. Najdeno 26. junija 2010 na spletnem naslovu http://bor.czp-vecer.si/VECER2000_XP/2010/06/22/2010-06-22_STR-11-11_MX-01_Izd-01-02-03-04-05-06_PAG-GOSPODARST.PDF.
38. Simonian Haig, Special report Switzerland: *Things are ticking up*. Financial Times, 24. Maj (2005), str. 3.
39. *Statistical Data on Switzerland 2010*. Neuchatel: Federal Statistical Office.
40. *Statistical Yearbook of Switzerland 2010*. Neuchatel: Federal Statistical Office.
41. Swiss Insurance Association 2008: *Nothing Works Without Insurance*. Zürich: SIA.
42. *Statistical Data on Switzerland 2010*. Neuchatel: Federal Statistical Office.
43. *Swatch Group History*. (2010). Najdeno 12. avgusta 2010 na spletnem naslovu http://www.swatchgroup.com/en/group_profile/history/yesterday.
44. *Swatch group History*. (2010). Najdeno 12. avgusta 2010 na spletnem naslovu http://www.swatchgroup.com/en/group_profile/history/today.
45. *Swatch Group Profile*. (2010). Najdeno 12. avgusta 2010 na spletnem naslovu: http://www.swatchgroup.com/en/group_profile.
46. *Swiss Re*. Najdeno 3. maja 2010 na spletnem naslovu http://www.swissre.com/about_us/established_1863.
47. *Switzerland tops ranking in Global Competitiveness Report 2009-2010*, Business Standard, 2010. Najdeno 28. aprila na spletnem naslovu <http://www.business-standard.com/india/news/switzerland-tops-ranking-in-global-competitiveness-report-2009-2010/19/01/389473>.
48. *Swiss climb back up ladder of competitiveness*. (2005). Najdeno 14. maja 2010 na spletnem naslovu http://www.swissinfo.ch/eng/index/Swiss_climb_back_up_ladder_of_competitiveness.html?cid=450278.

49. *Swiss economic growth suffers to its wealth.* (2007). Najdeno 13. julija 2010 na spletnem naslovu <http://www.investmentweek.co.uk/investment-week/news/1381415/swiss-economic-growth-suffers-wealth>.
50. *Swiss Agriculture, Pocket Statistics 2010.* Federation of the Swiss Watch Industry FH.
51. *Swiss Insurance Association: Facts & Figures 2010.* Zürich: SIA.
52. *Switzerland-European Union.* (2000). str. 8. Najdeno 13. julija 2010 na spletnem naslovu http://www.umbrecht.ch/pdf/CH_EU-E.pdf.
53. Switzerland, Business Outlook. Anonymous Country Monitor. Mar 17, 2008, str. 3.
54. *Switzerland,* Oxford Economic Country Briefings, Dec 19, 2008, ProQuest Central.
55. *Switzerland economy: A more neutral tone?,* EIU Views Wire, Oct. 13, 2009. New York.
56. Strategic directions for Switzerland's financial market policy. (2009). The Federal Council.
57. STV: *Swiss Tourism in Figures 2008.* Bern, July 2009.
58. *Švicarski »da« prostemu pretoku Bolgarov in Romunov.* (2009). Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.delo.si/clanek/75709>.
59. *Švicarski urarji so optimistični.* (2009). Najdeno 15. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://mojefinance.finance.si/274526/%A9vicarski-urarji-so-optimisti%E8ni>.
60. *The Swiss National Bank 1907-2007* (2007). Zürich: Swiss National Bank.
61. *The Swiss Banking Sector.* (2010). Swiss Bankers Association. Basel.
62. *The image of Switzerland falls but sound economic fundamentals remain.* (2010). Najdeno 22. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/upload/CHPressReleaseUK.pdf>.
63. *The Swiss Chemical and Pharmaceutical Industry.* (2010). Najdeno 3. maja 2010 na spletnem naslovu <http://www.sgci.ch/plugin/article/sgci/10135>.
64. *The Swiss Banking Industry.* Najdeno 25. julija 2010 na spletnem naslovu https://www.credit-suisse.com/citizenship/en/society/banking_sector.jsp.
65. *The Swiss and world watchmaking industry in 2009.* (2010). Federation of the Swiss Watch Industry FH 2010.
66. *The Global Competitiveness Report 2009-2010: Country Profile Highlights,* 2009. Najdeno 15. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.weforum.org/pdf/GCR09/GCR20092010CountryHighlights.pdf>.

67. *Tourism*. (2010). Najdeno 23. julija na spletnem naslovu http://www.swissworld.org/en/economy/key_sectors/tourism.
68. *Unemployment*. (2010). Najdeno 23. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.swissworld.org/en/economy/workers_and_jobs/unemployment.
69. *UBS AG*. (2010). Najdeno 8. avgusta 2010 na spletnem naslovu http://www.ubs.com/1/e/about/history/a_short_history.html?isPopup=yes.
70. *UBS*. (2010). Najdeno 8. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.ubs.com/1/e/about/ourprofile.html>.
71. Voglar D. (1995). *Dežele in ljudje – Srednja in zahodna Evropa*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
72. WEF: *Travel & Tourism Competitiveness Report 2009*.
73. *Watches*, 2010. Najdeno 28. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.swissworld.org/en/economy/key_sectors/watches.
74. WEF. (2004). *The Global Competitiveness Report 2004-2005*. Geneva: WEF.
75. WEF. (2005). *The Global Competitiveness Report 2005-2006*. Geneva: WEF.
76. WEF. (2006). *The Global Competitiveness Report 2006-2007*. Geneva: WEF.
77. WEF. (2007). *The Global Competitiveness Report 2007-2008*. Geneva: WEF.
78. WEF. (2008). *The Global Competitiveness Report 2008-2009*. Geneva: WEF.
79. WEF. (2009). *The Global Competitiveness Report 2009-2010*. Geneva: WEF.
80. *World Bank*. (2010). Najdeno 13. julija 2010 na spletnem naslovu <http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/POP.pdf>.
81. *World Bank*. (2010). Najdeno 13. julija 2010 na spletnem naslovu http://siteresources.worldbank.org/DATASTATISTICS/Resources/GDP_PPP.pdf.
82. *World Bank*. (2010). Najdeno 25. julija 2010 na spletnem naslovu <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>.
83. *World Bank*. (2010). Najdeno 25. julija 2010 na spletnem naslovu <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>.
84. *World Bank*. (2010). Najdeno 23. julija 2010 na spletnem naslovu <http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS>.
85. *World Bank*. (2010). Najdeno 23. julija na spletnem naslovu <http://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS>.

86. Young Ian (2006), *Chemical Week: Swiss Industry Buoyed by Exports*. 168 (19). 55.
87. Zürich Financial Services Group. *The global insurer*. Najdeno 22. avgusta 2010 na spletnem naslovu <http://www.zurich.com/main/about/whoweare/introduction.htm>.